

Dugin'in Avrasyacılık Anlayışında Türkiye'nin Yeri

Turkey's Position in Dugin's Eurasianism Understanding

Selim KURT*

Öz

Rusya'da kriz dönemlerinde ortaya çıkan bir fikir akımı olan Avrasyacılık, SSCB'nin yıkılma emareleri vermeye başladığı 1980'lerin sonunda yeniden Rus siyasal düşünce hayatında etkinlik kazanmıştır. Yeni Avrasyacılık olarak adlandırılmaya başlanan bu anlayış, gerek yaptığı yayınlarla sesini Rusya dışında da duyuran, gerekse Rus politik elitlerine yakınlığı nedeniyle yönlendiriciliği de bulunan Aleksandr Dugin ile anılmaya başlanmıştır. Esasen Dugin'in Avrasyacılık düşüncesi, Mackinder'den ödünç aldığı "kara" ile "deniz" güçleri arasındaki rekabete dayanmaktadır. Günümüzde bu rekabetin Rusya ve ABD'de vücut bulunduğunu iddia eden Dugin, bu mücadelede üstünlük sağlamak için merkezinde Rus İmparatorluğu'nun yer aldığı bir Avrasya İmparatorluğu'nun teşkilinin gerekliliğinden söz etmektedir. Bu noktada, 1990'ların sonunda kaleme aldığı "Rus Jeopolitiği" adlı kitabında, Türkiye'yi bu projeye yönelik önemli bir tehdit olarak gördüğünü söylese de, takip eden süreçte Türkiye'yi bir ortak olarak Avrasyacılığa dâhil etmekten dahi söz etmeye başlamıştır. Ancak iki ülke arasındaki, kendisinin de defaten ifade ettiği, tarihsel jeopolitik rekabet, bu ortaklığın önünde bir engel olarak durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrasyacılık, Yeni Avrasyacılık, Jeopolitik, Rusya Federasyonu, Aleksandr Dugin.

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: selim.kurt@giresun.edu.tr.

Geliş Tarihi/Arrived: 06.01.2019
Kabul Tarihi/Accepted: 01.08.2019

Abstract

Eurasianism, which is a movement of idea that emerged in time of crisis in Russia, gained influence in the Russian political thought at the end of the 1980s, when the USSR began to give signs of collapse. This understanding, which is called as New Eurasianism, has started to be mentioned with Alexander Dugin, who has made his voice heard outside of Russia and who has ability to direct Russian political elite. Essentially, Dugin's idea of Eurasianism is based on the competition between "land" and "sea" powers, which he borrowed from Mackinder. Dugin, who claims that this competition has come into existence in the rivalry between Russia and the USA today, has argued that the formation of a Eurasian Empire, where Russian Empire take place in its center, is vital to gain the upper hand in this struggle. Although Dugin pointed out that Turkey was an important threat to Eurasianism project in his book titled as "Russian Geopolitics", which he wrote at the end of 1990s, he has begun to mention to include Turkey to Eurasianism as a partner in the following process. However, historical geopolitical competition between the two countries, which expressed repeatedly by Dugin himself, stands as an obstacle in front of this partnership.

Keywords: Eurasianism, Neo-Eurasianism, Geopolitics, Russian Federation, Aleksandr Dugin.

Giriş

Geçmiş 17. yüzyıla kadar geri götürülebilecek olan Avrasyacılık akımı, esasen Rusların kriz dönemlerinde ortaya çıkan fikrî arayışlarının bir ürünüdür. Bu çerçevede Avrasyacılık akımı ilki Rus Çarlığı'nın yıkılması üzerine 1920'li yıllarda, ikinci ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılma emareleri vermesi üzerine 1980'li yılların sonunda olmak üzere, iki defa Rus siyasal yaşamında ön plana çıkmıştır. 1920'li yıllarda gelişen ve Klasik Avrasyacılık olarak adlandırılan versiyon Rus politik yaşamında bir yönlendiriciliğe sahip olmasa da; 1980'li yılların sonlarında ortaya çıkan ve Yeni Avrasyacılık olarak adlandırılan versiyonun özellikle 2000 yılında Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte uygulama sahası elde ettiği genel olarak kabul görmektedir.

Yeni Avrasyacılık olarak adlandırılan versiyon, gerek Sovyet sonrası Avrasyacılık düşüncesini sistemik bir şekilde ortaya koyması, gerekse Rus politik elitlerine yakınlığı dolayısıyla siyasal hayatta yönlendiriciliğinin bulunması gibi gerekçelerle büyük ölçüde Aleksandr Dugin ile özdeşleştirilmektedir. Diğer Avrasyacılar gibi, Klasik Avrasyacı fikirlerin güncel koşullara uyarlanması şeklinde tezahür eden Dugin'in Avrasyacılık anlayışı da büyük ölçüde Mackinder'den ödünç aldığı "kara" ve "deniz" medeniyetleri arasındaki kadim zıtlığa dayanmaktadır. Bu zıtlığın günümüzde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Rusya Federasyonu (RF) arasındaki rekabette vücut bulduğuna işaret eden Dugin, RF'nin nihai amacının ABD'nin başını çektiği Atlantik Bloğu'nun tamamen ortadan kaldırılması olduğuna işaret etmektedir.

Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için çeşitli alt imparatorluklardan oluşan ve merkezinde Rus İmparatorluğu'nun yer aldığı bir Avrasya İmparatorluğu'nun kurulması gerektiğini iddia eden Dugin, bu imparatorluğun bileşenlerinin Batıda Almanya'nın önderliğinde Avrupa İmparatorluğu, Doğuda Japonya'nın liderliğinde Pasifik İmparatorluğu ile güneyde İran'ın öncülüğünde Orta Asya İmparatorluğu olduğunu belirtmektedir. Söz konusu alt bileşenler çerçevesinde her İmparatorluk kapsamında müttefik ülkeler gibi "günah keçisi" adıyla düşman ülkeler de tanımlayan Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım* adıyla Türkçeye de çevrilen kitabında bu çerçevede Orta Asya İmparatorluğu bölgesindeki "günah keçisi"nin Türkiye olduğuna işaret etmektedir. Temel olarak bakıldığında bu durumun en önemli gerekçesi olarak Avrasya İmparatorluğu'nun önemli bir kısmını oluşturan sahada yer alan Türk unsurlar üzerinde, Atlantikçi olarak tabir ettiği, Türkiye'nin uygulayacağı Pan-Türkizm politikalarıyla söz konusu imparatorluğu parçalama kabiliyetine sahip olmasını göstermektedir. Ancak daha sonraki eserlerinde 2003 yılından itibaren Batı ile bozulan ilişkileri dolayısıyla Atlantikçi Blok'tan uzaklaştığını iddia ettiği Türkiye'yi bir düşman olarak tanımlamaktan vazgeçmiş ve hatta Avrasyacılık projesi kapsamında iş birliği yapılabilecek bir ortak olarak nitelendirmeye başlamıştır.

Bu çalışmada yapılmak istenen, Dugin'in görüşlerinden yola çıkarak, Avrasyacılık projesi çerçevesinde Türkiye'ye bakışı (yani

Türkiye'yi dost mu, yoksa düşman mı olarak gördüğü) üzerine bir değerlendirilmede bulunmaktadır. Esasen iki ülke arasındaki ilişkileri etkileyen pek çok ilave faktör sayılabilir. Ancak Yeni Avrasyacılık temelde jeopolitik bir bakış açısına sahip olduğundan, söz konusu perspektifinden yapılacak olan böyle bir değerlendirme aynı zamanda çalışmanın en önemli kısıtını da teşkil etmektedir. Bu çerçevede, çalışmada öncelikle Avrasyacılık düşüncesinin ne olduğu ele alınmış; ardından Dugin'in Avrasyacılık anlayışı değerlendirmeye tabi tutulmuş ve en nihayetinde de Dugin'in Avrasyacılık anlayışında Türkiye'nin yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Avrasyacılık ve Dugin'in Avrasyacılık Anlayışı

1.1. Avrasyacılık

Avrasya, Asya ile Avrupa'nın kesiştiği bir alan, yani Asya'nın Avrupa'ya açılan batı yakası ile Avrupa'nın Asya'ya açılan doğu yakasının kesiştiği bölge olarak tanımlanmaktadır. Avrasya'nın batı sınırlarının Viyana'dan başladığı, merkez bölgesinin Anadolu'nun yanı sıra Karadeniz, Ukrayna, Moldova, Güney Rusya'yı kapsadığı ve doğu yakasının ise Çin Seddi'ne kadar uzandığı genel kabul görmektedir. Avrasya'nın güney bölgesi ise Orta Doğu'dur. Bu çerçevede, Avrasya'nın ne Avrupa, ne Asya, ne de Afrika olmadığı, bu üç kıtanın ortasında yer alan bir saha olduğu söylenebilir.¹

Avrasyacılık terimi, ilk defa Alman coğrafyacı Aleksander Gumboldt (1769-1859) tarafından, Rusça'da ise etnograf Vladimir Lamanski (1833-1859) tarafından kullanılmıştır. Başlangıçta sadece bir coğrafi terim olan Avrasyacılık 19. yüzyılda Rusya'da felsefi ve ideolojik bir anlam kazanmış; 20. yüzyılda ise kriz dönemlerinde tekrardan gündeme gelerek Ruslar için millî bir ideoloji haline getirilmeye çalışılmıştır.²

¹ Anıl Çeçen, *Türkiye ve Avrasya 2. Baskı*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2015, s. 11.

² Fatih Akgül, *Rusya ve Türkiye'de Avrasyacılık 1. Baskı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 16.

Avrasyacılığın Rusya'da izlediği gelişim çizgisine bakıldığında, bu hususa ilişkin tartışmaların 17. yüzyıla kadar geri götürülebileceği anlaşılmaktadır. Temel olarak kimliksel ve ekonomik boyutlara sahip olan bu tartışmalara 19. yüzyılda Batıcılar ile Slav milliyetçilerinin iki farklı cevap verdikleri görülmektedir. Batıcılar, ülkenin ayağa kaldırılabilmesi için herşeyden önce Avrupa medeniyetinden Aydınlanma'nın sonuçlarının devralınması gerektiğini iddia etmiştir. Diğer taraftan, Slav milliyetçileri, bunun için Rusya üzerindeki Batı etkisinin kaldırılmasının gerekliliğine dikkat çekmiştir. Batıcılar, Rusya'nın geleceğini onun Batılı bir yola girmesinde görürken; Slav milliyetçileri Ortodoks inancına dayanan özgün karakterli bir kültür geliştirilmesinin savunuculuğunu yapmıştır. Batıcılığın gelişiminde, hiç şüphesiz, Büyük Petro reformları önemli bir başlangıç noktasıdır. Rusya, bu dönemde Avrupa'ya yönelmeyi kurtuluş yolu olarak görmüştür; ancak Batıcılara tepki gösteren Slav milliyetçilerine göre, tarihsel gelişim süreci içerisinde kurtuluş için gereken kültürel kimliği Slavlık oluşturmaktadır. Slavofiller de denilen bu grup, Doğu Slav halklarıyla ilişkilerin yoğunlaştırılmasını ve hatta daha da ileri giderek aralarında bir tür birlik kurulmasını savunmaktadır. Bu çerçevede Batıcılar ile Slav milliyetçileri arasındaki tartışmanın Rusya'nın hangi kıtaya ait olduğu ya da olacağı meselesi üzerinde düğümlenmiş olduğu da söylenebilir.³

Temelde Avrasyacılık, felsefedeki “bütünlükçü” akımın bir varyasyonu olarak tanımlanabilir. Bu akıma göre, Batı'daki hâkim felsefi düşüncenin temel yanlışı “bireysel bilgi kuramı”ndan ileri gelmektedir. Bu kuram, bireyselliği ön plana çıkararak sınıfsal ya da grupsal istek ve yapılanmaları teşvik etmekte ve toplumu ikinci plana itmektedir. Bu yüzden, ifadesini, bir halkın veya bir devletin ruhunda bulan birey ötesi bir varlığın mevcudiyeti fark edilememektedir.

³ Ömer Göksel İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık 2. Baskı*, Dora Yayınları, Bursa, 2013, ss. 10-12. ve Christian F. Wehrschutz, “Rus Fikriyatının Parçası Olarak Avrasyacılık”, Erol Göka ve Murat Yılmaz (der.), *Uygarlığın Yeni Yolu Avrasya* içinde (23-41), Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 25.

Tek tek bireyleri devlet, halk, toplumsal grup ve hatta aile içinde “atomik parça” olarak telakki eden Batı’daki hâkim düşünce yanlıştır. Halk, daha ziyade “birey ötesi bir organizmadır”. Bu akıma göre, bireysel “ben” kelimesinin tam manasıyla var olmadığı gibi, bireysel kişilik bir toplumsal kişiliğin tescilinden başka bir şey değildir.

Ayrıca Avrasyacılık akımı, dünya tarihinin Avrupa merkezci vurgusunu da açık şekilde reddetmektedir. Burada Batı’nın belirlediği evrensel değerlere dayanan herkes için geçerli bir medeniyet anlayışının Avrasyacılar için kabul edilemezliği söz konusudur. Avrupa merkezçiliğe bu reddiye aynı zamanda liberal demokrasinin Batılı şekline, onun hukuk devletine, parlamentarizme ve bireye yönelik insan haklarına da karşı çıkmaktadır. Buna karşılık, Avrasyacılar, anti-tez olarak, kişi ve devletin organik birliği, başka bir deyişle “senfonik kişilik” ile Rus Ortodoksluğunun cemaat ilkesi *sobornost*’a dayanan güçlü otoriter bir devlet fikrini geliştirmiştir.⁴ Özellikle Sovyet yaşantısının artan oranda bürokratik bir yapıya bürünmesi ve Sovyet toplumunun istikrarlı bir şekilde totaliterleşmesi, Avrasyacıların bakış açısını totaliter/otoriter rejimlerin Rusya’ya daha uygun olduğu hususunda etkileyerek, değiştirmiştir.⁵

Bu temellere dayanan Avrasyacılık akımı, Batı kaynaklı etno-kültürel parçalanmanın, komünizmin yayılmasının ve kendi kendini yönetme (self-determinasyon) hakkının meşruluk kazanmasının etkisiyle ve genel anlamda Batı yayılmacılığına bir tepki olarak, 1920 yılında, Rus toprakları dışında, Sofya’da sürgünde bulunan bir grup seçkin tarafından başlatılmıştır. Bu çerçevede, Avrasyacılık düşüncesinin, hareketin liderlerinden biri olan Peter Nikolaevich Savitsky ile solun gelecekteki lideri ve Savitsky’nin en önemli rakibi olan Peter Suvchinsky ve tarihçi, filolog ve filozof Nikolai S. Trubetskoi’un buluşu olduğu söylenebilir. Daha sonra pek çoklarının da katıldığı

⁴ Wehrschutz, a.g.e., ss. 26-27.

⁵ Dmitry V. Shlapentokh, “Eurasianism: Past and Present”, *Communist and Post-Communist Studies*, Cilt: 30/Sayı: 2, 1997, s. 131.

hareketin temel fikirleri “Beyazlar”ın son kalesi olan Kırım’da Savitsky tarafından tasarlanmış ve 1921 yılında Bulgaristan’da yayımlanan *Doğu’ya Çıkış* adlı yayın ile son şeklini kazanmıştır. Avrasyacılar, 1923 yılında ilk yayınevini kurmuş ve örgütlenmeye başlamıştır. 1928’e kadar Çekoslovakya, Bulgaristan, Avusturya, Yugoslavya ve Britanya’da çeşitli Avrasyacı dernekler açılmıştır. Böylelikle, Avrasyacılık, duygusal bir hareket olmaktan çıkarak kitlelere açılmış, teşkilatlanmış ve eleştirel bir harekete dönüşmüştür. Tüm çeşitliliğine karşın, Avrasyacılığın iki temel düşünceye dayandığı söylenebilir. Bunlardan ilki SSCB’nin Slav olan ve olmayan halkalarının birliği fikridir ki, bu bakış açısından Avrasyacılık, Slav milliyetçiliğinden oldukça farklıdır. İkincisi ise, pekçok devrim destekçisi gibi, Avrasyacılar’ın da Bolşevik İhtilali’ni bir sapmadan daha ziyade devletin politik geleneğine sıkı sıkıya bağlı bir dönüşüm olarak görmeleri ve esas Avrasya devleti olarak Sovyet Rusya’yı telakki etmesidir.⁶

Bu noktada, Klasik Avrasyacılık’ın temel görüşleri incelendiğinde, büyük ölçüde coğrafi temelli bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir. Bu nedenle, söz konusu anlayışın ulusçuluk hisleri de Avrasya dünyasındaki halkların bütününe yönelmiştir. Avrasyacı ulusçuluğun temelini etnik ve ırki unsurlara değil; coğrafi unsurlara dayandığı görülmektedir. Avrasyacılar, Doğu Avrupalı ve Asyalı halkları Rus dünyasının kültürel alanı içerisine dâhil etmiştir. Ayrıca Avrasyacılar Batıcıların fikirlerini eleştirdikleri gibi Slav milliyetçilerinin, Rus tarihsel-kültürel vasfını oluşturduğunu iddia ettikleri Slavlık kavramına da kuşkuyla bakmaktadır. Avrasyacı düşünce, pan-Slavistlerin ırkçı yaklaşımlarını reddetmiş ve Rusluk bilincinde Batı’nın etkilerini analiz ederken, Slavlık kadar Bizans’ın da güçlü etkilerinin bulunduğunu ileri sürmüştür. Bu çerçevede, Avrasyacı düşünürler, pan-Slavist fikirlere karşı, çok-uluslu Bizans’a atıfta bulunarak Rusya’nın sadece Slav ırkına indirgenemeyeceğini savunmuştur. Avrasyacı anlayışa göre, Rusya, büyük dünya medeniyetlerinin (Slav, Çin, İslam, Japon ve Katolik)

⁶ Akgül, a. g. e., ss. 18-19. ve Shlapentokh, Eurasianism: Past and Present, ss. 130-131.

bir araya geldiği ve senteze uğradığı bir ülkedir. Dolayısıyla, Rusya'nın gözlerini tek bir istikamete çevirmesi, Rus kültürünü fakirleştirecek ve köklerinin kurumasına neden olacaktır. Bu bağlamda, Rusların, coğrafi olarak hem Asyalı, hem de Avrupalı olan çok-uluslu Bizans ile kendilerini eşdeğer gördükleri söylenebilir.⁷

1930'larda kendi içlerinde bölünmeler yaşayan Avrasyacıların bir kısmı Rusya'ya dönerek SSCB'nin gerçek Avrasya Devleti olduğunu savunmaya başlamış, bir kısmı bu hareketten ayrılmış ve ülke dışında kalan önemli bir kısmı da Sovyet Gizli Servisi (KGB) tarafından yok edilmiştir. 1930'lardan sonra, Avrasyacılık, sözde siyasallıktan sıyrılarak, politik iradenin kullanabileceği bir bakış açısı ve hatta komünist rejimin propagandasının bir parçası haline getirilmiştir. İlerleyen yıllarda, Sovyet yönetimi, Klasik Avrasyacılar tarafından oluşturulan literatürü bir süreliğine de olsa yasaklamıştır. Avrasyacı fikirlerin izleri, Varşova Paktı ülkelerine kendi kaderlerini belirleme hakkı tanıyan, ancak medeniyet olarak farklı oldukları gerekçesiyle birlik cumhuriyetlerini aynı haktan yoksun bırakan, Mikhail Gorbaçov'un ortak bir "Avrupa evi" önerisiyle Sovyet politik söyleminde ara sıra kendine yer bulmuşsa da, yine de bu tür söylemler son derece sınırlı kalmıştır. Zamanla unutulmaya yüz tutan ve önemini yitiren Avrasyacılık, SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan fikrî arayışlarla yeniden gündeme gelmiş ve güç kazanmıştır. Bu çerçevede, 1920'lerde ortaya çıkan Klasik Avrasyacılık, 1980'lerde bu kez Yeni Avrasyacılık olarak tezahür etmiştir.⁸

1.2. Dugin'in Avrasyacılık Anlayışı

1980'li yıllarda Sovyet sistemi önemli bir bunalım yaşamaya başlamış olup, söz konusu bunalım, değişim beklentilerini yükseltmiştir. Böyle bir ortamda "reform" kelimesi liberal demokrasiyle özdeşleştirilerek Batı'nın üstünlüğünü kabul eden ve Batı'nın taklit

⁷ İşyar, a.g.e., ss. 22-23.

⁸ Akgül, a.g.e., s. 19. ve Paul Pryce, "Putin's Third Term: The Triumph of Eurasianism?", *Romanian Journal of European Affairs*, Cilt: 13/Sayı: 1, 2013, s. 30.

edilmesini isteyen reform yanlıları, yani liberal demokratlar, Sovyet sistemine hâkim olmaya başlamıştır. Reform karşıtlarının ciddi bir çözüm önerememeleri karşısında ise, liberallerin uygulamaya koyduğu reformlar SSCB'nin çökmesi ve Rusya'da devlet sisteminin yıkılması sonucunu doğurmuştur. Liberal demokratların oluşturduğu bu atmosfer karşısında, eski Sovyet taraftarlarının ve reformlardan hayal kırıklığına uğrayanların içinde yer aldığı millî-vatansever bir muhalefet oluşmaya başlamıştır. Yani Rusya, Batı karşısında yenilmişlik duygusuyla yeni bir arayış içerisine girmiştir. İşte Avrasyacılık, Rus siyasal yaşamında Batı'ya ve ülke içerisinde de Batı taraftarlarının görüşlerine karşı, SSCB'nin yıkılmasından sonra yaşadığı zor dönemi atlatmaya çalışan ve Sovyet dönemindeki etki alanını ABD'ye kaptırmak istemeyen Rus İmparatorluğu'nun yeniden toparlanmasının ideolojisi olarak 1990'lı yıllarda yeniden yaygınlaşmaya başlamıştır. Tek tip olmayan bu yeni düşünce yapısı, Rusya ve onun etkisi altında olan coğrafyada Klasik Avrasyacılığın devamı sayılan Yeni Avrasyacılık'ın yanı sıra, yenedünya düzeni ile eklemlenmeyi amaçlayan ve hatta Rusya'nın başatlığına karşı çıkan Avrasyacı yaklaşımlar şeklinde tezahür etmiştir.⁹

Avrasyacılık büyük ölçüde mekân ve tarih üzerine kurulmuş olup, akımın ismi olan “Avrasyacılık” ifadesi bile bize bu bakış açısının temel gerçekliğinin mekân olduğunu kanıtlamaktadır. Bu nedenle mekânla düşünmenin Avrasyacılığın en belirgin özelliklerinden biri olduğu söylenebilir. Bu çerçevede, Yeni Avrasyacılık düşüncesinin önde gelen düşünürlerinden olan Dugin'in de benzer bir bakış açısına sahip olduğu ve Rusya'nın ve kıtanın geleceği için önerdiği çözümlerin, diğer Avrasyacılar gibi, mekânın gerçekliği içerisinde ortaya çıktığını iddia ettiği görülmektedir.¹⁰ Bu noktada Dugin, Rusya'nın varoluşunda

⁹ Demirhan Fahri Erdem, *Dünya'da ve Türkiye'de Avrasya ve Avrasyacılık: Algılamalar Yaklaşımlar ve Stratejiler*, Banış Kitap, Ankara, 2016, ss. 20-22 ve Mehmet Seyfettin Erol, “Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Avrasyacılık Tartışmaları”, İhsan Çomak, (ed.), *Rusya Stratejik Araştırmaları – 1* içinde (119-151), Tasam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 130.

¹⁰ Orhan Gazizil, “Rusya'da Avrasyacılık Düşüncesi ve Yeni Alternatif Arayışları”,

mekânla bağlantılı imparatorluk olgusunu görmektedir. Dugin'in bakış açısından Rusya'nın eşsizliği, pek çok bakımdan Avrasya bölgesinde geleneksel olarak bir imparatorluk inşası katalizörü olma rolünden kaynaklanmaktadır. Rusya'nın imparatorluk kurucusu millet olma yönündeki eğiliminin antik dönemlerde ortaya çıktığını ve modern zamanlarda daha da belirgin bir hale geldiğini ifade eden Dugin, bu imparatorluğun topraklarını büyük ölçüde Avrasya toprakları ile özdeşleştirmektedir. Dugin, günümüzde Rusya'nın sınırlarının bu toprakların son derece gerisinde olduğunu ifade etmekte ve bu nedenle bugünkü RF'yi bir ara oluşum veya dönüşüm aşamasındaki devlet olarak nitelendirmektedir.¹¹ Bu devletin yeniden bir imparatorluk merkezi haline getirilmesi projesi olan Avrasyacılık jeopolitik modelinin merkezine Dugin, Mackinder'in "kara" ve "deniz" arasındaki jeopolitik düalizmini yerleştirmiştir. Kuram, Mackinder tarafından ilk defa 1904 yılında ortaya atılmıştır. Mackinder'e göre; kara alanını temsil eden karasal güçler ile okyanus alanını temsil eden deniz güçleri arasındaki ebedi düşmanlık ve mücadele, tarihin temel düalizmini teşkil etmektedir. Mackinder'in buradaki kavramsallaştırmasına göre, Avrasya kıtasının merkezi konumuna sahip "kalpgah"ı (*heartland*) temsil eden kıtasal devletlerin kara gücü ile (en başta Rusya ve Almanya) Avrasya'nın uçlarında yerleşmiş "okyanus" devletlerinin (Britanya ve Amerika) deniz gücü arasında uzun müddetli bir çatışma söz konusudur. Bahsi geçen kuramda Mackinder'in savunduğu nihai tez, Avrasya topraklarına hâkim olan gücün bütün dünyaya da egemen olacağıdır.¹²

İhsan Çomak (ed.), *Rusya Stratejik Araştırmaları-1* içinde (101-119), Tasam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 105.

¹¹ Meşdi İsmayilov, *Avrasyacılık: Mukayeseli Bir Okuma Türkiye ve Rusya Örneği*, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2011, s. 234. ve Dmitry Shlapentokh, "A Window on the Minds of the Russian Elite or an Intellectual Ploy?", *Studies in East European Thought*, Cilt: 59, Sayı: 3, 2007, s. 230.

¹² İsmayilov, a.g.e., ss. 227-228., Alexander Dugin, "Sixth Column", *Katehon*, <https://www.geopolitica.ru/en/1318-sixth-column.html> (Erişim Tarihi: 29.07.2019). ve Alexander Dugin, "Halford Mackinder: The Geographical Pivot Of History", *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/en/article/halford-mackinder-geographical-pivot-history> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

Mackinder'in bu görüşlerinden etkilenen Dugin de, kendi Avrasyacılık anlayışını temel olarak “kara” ve “deniz” güçlerinin rekabeti prensibine dayandırmıştır. Dugin'e göre, jeopolitiğin diyalektiği deniz ile kara arasındaki mücadeledir. O, denizin ya da deniz medeniyetinin kargaşa ve belirli bir merkezin olmaması durumlarında somutlaştığını ifade etmekte ve denizin tek gerçek sınırlarının esasen kendisine zıtlık teşkil eden kıtasal kütleler olduğunu belirtmektedir. Aksine, kara veya kara medeniyetinin ise kalıcılık, sabitlik ve muhafazakârlık prensiplerinde somutlaştığını dile getirmekte ve karanın sınırlarının sabit, açık ve doğal olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu ikisinden sadece kara medeniyetinin kutsal, yasal ve ahlaken belirli bir değerler sistemi için temel oluşturabileceğini iddia etmiştir. Dugin'e göre, kara (Doğu) düzendir, deniz (Batı) ise çözümlüdür; kara (Doğu) erildir, deniz (Batı) ise dışidir; kara (Doğu) gelenektir, deniz (Batı) ise modernitedir. Bu çerçevede, Dugin tarih boyunca devam eden başlıca jeopolitik sürecin karasal/kıtasal güçlerin, adavari deniz devletlerine karşı mücadelesi şeklinde geliştiğine işaret ederek, bu durumun Roma ile Kartaca, Sparta ile Atina, İngiltere ile Almanya arasındaki rekabette vücut bulduğuna dikkat çekmiştir. Söz konusu mücadelenin 20. yüzyılın başlarından itibaren küresel bir karakter kazanarak, ABD'nin başını çektiği denizci kutup ile Rusya'nın temsil ettiği karasal kutup arasındaki rekabette somutlaştığını dile getirmiştir.¹³

Dugin, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu iki süper gücün nihai olarak kendilerine biçilen rolleri oynamaya başladığını ifade ederek, jeopolitik biliminin ortaya koyduğu deniz-kara, plütokrasi-ideokrasi, tüccarlar medeniyeti-kahramanlar medeniyeti kadim zıtlığının, Soğuk Savaş'ta ifadesini bulduğuna dikkat çekmiştir. Doğu Bloğunun çöküşünün göreceli jeopolitik dengeyi Atlantikçilik, yani genellikle Batı Bloğu ve

¹³ Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, 9. Baskı, (çev. Vügar İmanov), Küre Yayınları, İstanbul, 2014, s. 51., John B. Dunlop, “Aleksandr Dugin's “Neo-Eurasian” Textbook and Dmitrii Trenin's Ambivalent Response”, *Harvard Ukrainian Studies*, Cilt: 25/Sayı: 1/2, 2001, s. 106. ve Alexander Dugin, “Paradigm of the End”, *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/en/article/paradigm-end> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

piyasa mekanizması lehine bozmasına karşın, bu ikili sistemin tek taraflı şekilde feshedilemeyeceğine, dolayısıyla, yeni karasal-doğu-kıtasal imparatorluğun vücuda gelmesinin jeopolitik kaçınılmazlığına işaret etmiştir. Bu çerçevede, karacı doğu imparatorluğunun Avrasya kıtasında eksen olan toprakları kontrol etmesi nedeniyle Ruslar tarafından kurulmasının gerekli olduğuna vurgu yapan Dugin, gerek teritoryal gerekse kültürel, medeniyetsel, sosyo-ekonomik ve stratejik açılardan Rusların doğal ve organik bir şekilde bu küresel misyona uygun olduklarını belirtmektedir. Bu nedenle, Dugin'e göre, Ruslar Avrasya İmparatorluğunun zorunlu merkezi rolünü kabul etmeli, bu rolün idrakine varmalı ve bir kere daha sorumluluğu almalıdır.¹⁴

Aynı zamanda dini açıdan da Rusların böyle bir rolü oynamasını zorunluluk olarak gören Dugin'in Doğu-Batı zıtlığının temelinde Ortodoksluk inancı önemli yer tutmaktadır. Bu noktada, Dugin 1453'te İstanbul'un Türkler tarafından fethiyle birlikte "Ortodoks imparatorluk" anlayışının kuzeye hareket ettiğini ve Moskova Çarlığı'na geçtiği iddia etmiştir. Bizans'ın sona ermesinin ardından tam manasıyla olgunlaşmış Ortodoks imparatorluğu düşüncesinin de Ruslara geçtiğine işaret eden Dugin, Bizans'ın çöküşüne ve inanç sisteminin zarar görmesine karşın, Üçüncü Bizans ya da son Roma olarak adlandırdığı yeni bir Bizans'ın doğduğuna dikkat çekmiştir. Bu ifadenin Ortodoks dünyasının liderliğinin yeni ve hatta son defa ilanı manasına geldiğine işaret etmiştir. Dugin, Bizans'ın dini liderliğinin, gerçek inancın temel dogmatik öğretilerinin siyasal bağımsızlıkla birlikte ruhsal egemenlik ve dünyevi güç arasındaki senfonik bir ilişkinin korunduğu üçüncü Roma eliyle sürdürüldüğünü ifade etmiştir. Bu çerçevede, Dugin, Moskova Çarlığı'nın Rus halkı ile Rus Prenslerin kendilerine yüklenen kutsal vazifenin sorumluluklarını yerine getirmek için, Bizans'ın eskatolojik¹⁵ misyonunu tamamen üstlendiklerini belirtmiştir. Bu noktada, Dugin; doğaya, topluma, ontolojiye ve antropolojiye uzanan özel bir gerçekliğe sahip olduğunu ifade ettiği Rusluğun bir kutsiyet kazandığını iddia etmiştir. Dugin,

¹⁴ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, ss. 51-52.

¹⁵ Dini açıdan dünyanın sonlu olduğuna duyulan inançtır.

Rus halkının Üçüncü Roma halkı olarak ilahi bir şekilde seçilmesinin, herhangi bir yere açıkça yazılmadığını, ancak herkes tarafından hissedilen özel bir ulusal-dini antropolojinin temelini oluşturduğunu belirtmiştir. Moskova'nın ve Rus Kilisesi'nin bu yeni rolünün İstanbul patriğinin dini meselelerdeki önemini ortadan kaldırmadığı hususuna da dikkat çeken Dugin, ancak "eskatolojik" ve "imparatorluk varoluşu" gibi açılardan Yunan patriğinin önceden Bizans'ın ev sahipliğine dayanan ağırlığı tarafından desteklenen kati etkisini özellikle Türklerin zaferi sonucunda yitirdiğine de işaret etmiştir.¹⁶ Bu noktada Dugin İstanbul'un düşüşünden beri devlet olarak ve imparatorluk olarak Rusların Bizans'ın mirasçısı konumuna yükseldiğine dikkat çekmiştir. Rus Ortodoks Kilisesi'nin Bizans geleneklerini koruması dolayısıyla Rusların üçüncü Roma olma vazifesini ve Pan-Ortodoksluğun varisliğini devraldığını iddia etmiştir. Bir adım daha ileri giden Dugin, Bizan'ın Rusların ruhunda, köklerinde ve kimliğinde yer aldığını da ifade etmiştir.¹⁷

Dugin Ortodoksluğu sadece Rusluk ile tanımlamanın, onun değerini daraltacağına ve ulusal bir dine indirgeyeceğine dikkati çekmiştir. Dini bir millete karşı sevgi olarak tanımlayan ve kilise nosyunu ile millet nosyonunu bir araya getiren sapkın bir düşünce bulunduğunu belirten Dugin, Ortodoksluğun düşmanlarının ve özellikle de Batılı Hıristiyanların, Ruslara ve Bizans İmparatorluğu'na karşı bu düşünceyi temel argüman olarak kullandıklarına işaret etmiştir.¹⁸ Bu noktada Dugin, bireysel kurtuluşu savunan Katolik öğretinin aksine Ortodoks antropolojinin yatay seviyede kolektif ve komünial, aynı zamanda da bireyselliğin ötesinde bir düşünceye sahip olduğunu, dikey seviyede ise tanrı yönelimine dayanan bir anlayışı savunduğunu ifade etmiştir. Katoliklerin evveliyatta Kilise'nin

¹⁶ Alexander Dugin, "We are the Church of the End Times", *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/en/article/we-are-church-end-times> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

¹⁷ Alexander Dugin, "Russia Continues The Byzantine Traditions", *Katehon*, <https://katehon.com/directives/russia-continues-byzantine-traditions> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

¹⁸ Alexander Dugin, "Russian Easter", *Katehon*, <https://katehon.com/article/russian-easter> (Erişim Tarihi: 19.07.2019).

düşüncelerini tamamıyla reddetmediğini belirten Dugin, diğer taraftan Katolik düşünceyi topluluğu bireysel insan atomlarına ayırarak prototip bir insan anlayışı oluşturmakla eleştirmektedir. Bu noktada Katolikliğin yarattığı insan tipinin, Bizans ve Yeni Roma ile olan manevi ve mistik bağlantısının kopmasına neden olduğunu iddia etmiştir. Ve Batılı Hıristiyanlık anlayışının Protestanlık, kapitalizm, ticaret sistemi ve modern “saygısız” toplum dâhil, Batı’nın dini, sosyo-kültürel, politik ve ekonomik tarihini belirlediğini ileri sürmüştür. Bu noktada bireyselliğe vurgu yapan Batı Hıristiyanlık anlayışının, toplumsallığa vurgu yapan Ortodoksluk inancıyla bağdaşmasının mümkün olmadığını dile getiren Dugin, Batı ile Doğu arasındaki çekişmenin dinsel temelinin büyük ölçüde bu farklılıktan kaynaklandığını ifade etmiştir.¹⁹ Bu noktada mesyanik bir millet olarak gördüğü Ruslara, küresel ve insanüstü bir İmparatorluk kurucusu ve merkezi olma rolü yükleyen Dugin, bu fonksiyonunun reddinin Rusların, tarihsel bir gerçeklik veya medeniyet unsuru olarak sonuna işaret etmek olduğunu ve bunun da ulusal bir intihar manasına geleceğine dikkat çekmekte ve bir imparatorluktan mahrum bırakılan Rusların ulus olarak da yok olacaklarına vurgu yapmaktadır.²⁰

Ayrıca Dugin, jeopolitik olarak “İmparatorluğun toparlanmasının”, Rusya için mümkün gelişme yollarından sadece biri ya da devletin mekânla muhtemel ilişkilerinden birisi olmadığını, bağımsız devlet gibi var olmanın ve daha da önemlisi bağımsız kıtada bağımsız olarak hayatta kalmanın teminatı ve vazgeçilmez şartı olduğuna dikkat çekmekte ve Rusya’nın söz konusu imparatorluğu derhal kurmaya başlamaması, yani geçici olarak kaybedilen Avrasya enginliklerinde kendi stratejik, siyasi ve ekonomik nüfuzunu tesis etmemesi halinde hem kendisini, hem de “Dünya Adası”nda yaşamakta olan tüm halkları felakete sürükleyeceğini iddia etmektedir.²¹

¹⁹ Dugin, “We are the Church of the End Times”.

²⁰ Dunlop, a.g.e., s. 107.

²¹ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, s. 10.

Günümüzde ise Rusya ile ABD ve NATO'lu müttefikleri arasındaki yüzleşmenin Sovyet döneminin aksine ideolojik gerekçelerle açıklanamayacağını belirten Dugin, bunda her iki tarafın da kapitalist bir pazar sistemine dayalı demokratik bir toplum olmalarının yanı sıra, genel olarak liberal bir ideolojiye sahip olmalarının da etkili olduğunu ifade etmektedir. Hatta Dugin, Ortodoks Rus İmparatorluğu ile Katolik-Protestan Avrupa zıtlığını belirleyen Doğu ve Batı Hıristiyanlığı modelinin dahi günümüzdeki rekabeti açıklamada yetersiz kalacağını iddia etmektedir. Günümüzde hem Rusya'nın, hem de Batılı ülkelerin seküler toplumlar olduğunu ifade eden Dugin, bu nedenle, tarihi deniz medeniyeti (Batılı ülkeler) ile kara medeniyeti (Kalpgah, Rusya) arasındaki evrensel bir çekişme olarak gören jeopolitiğin sadece günümüzdeki rekabetin gerçek doğasını ortaya koymaya elverişli olduğunu iddia etmektedir.²²

Dugin de tıpkı diğer Avrasyacılar gibi, ABD hegemonyası ile mücadele edilebilmesi için Amerikan ideolojisine açık bir alternatif oluşturacak yeni fikirlerin öne sürülmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu noktada, Dugin, ABD temelli bir ideoloji olan "küreselleşmeyi", tüm Avrasyalı halkları kendi özgün kültürlerinden kopartmaya çalışması nedeniyle, düşman olarak nitelendirmektedir. Dugin, Rusya'nın maddi şeyler üretmek değil, dünyaya yeni bir ideoloji sunarak Batı ile mücadele edebileceğini ifade etmektedir. Bu nedenle, ileri teknolojinin yerine yeni fikirlerin Rusya'nın Avrasya'daki lider pozisyonunu koruyacağını dile getirmektedir. Ve bu yeni fikirlerden birinin de yeni post-modern imparatorlukların kurulması olduğuna dikkat çekmektedir.²³

Bu bağlamda, Dugin, ortak düşman olarak gördüğü Atlantikçilere Avrasya'daki tüm bölgesel devletlerin karşı koymamaları nedeniyle, tamamen tek süper devlete bağımlı kaldıklarını ve söz konusu devletlerin, okyanus ötesinde iktidarda bulunanların baskılarıyla enerjilerini komşularına yöneltmek, Atlantikçilerin çıkarlarına hizmet ettiklerini

²² Dugin, "Sixth Column".

²³ Shlapentokh, a.g.e., s. 232.

ifade etmektedir. Bu noktada, Amerikan hegemonyasını öncelikle dengelemek, takiben de sona erdirmek için çok-kutuplu bir dünya inşa etme hedefine ulaşılabilmesi adına, Rusya'nın tek başına Kalpgah'ı oluşturmasının mümkün olmadığını dile getiren Dugin, Rusya'nın kendi başına çok-kutuplu dünya hedefini gerçekleştirmesinin de imkân dâhilinde olmadığını ifade etmektedir. Rusya'nın çok-kutuplu dünyanın merkezi ya da bu kutuplardan sadece biri olabileceğini belirten Dugin, ancak Kalpgah'ın sadece Rusya'dan ibaret olamayacağına dikkat çekmektedir. Bu çerçevede, Dugin çok-taraflılığın dünyada en az dört veya beş son derece önemli kutbun bulunmasını gerektirdiğini belirtmiştir. Bu bağlamda, bölgesel devletlerin Rusya'nın merkezinde yer aldığı bir proje kapsamında entegre edilerek Atlantik Bloğuna karşı güçlü bir birliktelik meydana getirilmesi gerektiğini savunmuştur. Böyle bir birlikteliğin Atlantikçi etkiye ve Amerika'nın jeopolitik baskı ve ekonomi-politik hükümrancılığına etkin bir şekilde karşı koyma imkânı vereceğine dikkat çekmektedir.²⁴

Bu çerçevede kurulacak olan bir birlikteliğe dayanan yeni imparatorluğun, içerisinde karşılıklı bağımlılığın çeşitli düzeylerini ve farklı kısımlarını kaynaştıran karışık bir yapı olacağına işaret eden Dugin, yeni imparatorluğun, "büyük alanların konfederasyonu"nu ya da ikincil imparatorlukları temsil edeceğini ifade etmiştir. Dugin'in projesindeki yeni imparatorluk, Batı'da Almanya merkezli Avrupa İmparatorluğu, Doğu'da Japonya merkezli Pasifik İmparatorluğu, Güney'de İran merkezli Orta Asya İmparatorluğu ile merkezde Rusya merkezli Rus İmparatorluğu'ndan müteşekkildir. Bu projede merkezde konumlandığı Rus İmparatorluğu'na ağırlıklı bir rol veren Dugin, kıtasal bloğu oluşturan diğer kısımların türdeşliğinin ve bölgesel irtibatının merkeze bağımlı olduğuna dikkat çekmektedir. Dugin'e göre, küresel düzeyde yeni imparatorluğun başlıca rakibi ABD olacaktır

²⁴ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, ss. 53-54. ve Alexander Dugin, "Towards a Multipolar Geopolitics (More On Distributed Heartland Concept)", *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/en/article/towards-multipolar-geopolitics-more-distributed-heartland-concept> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

ki, onun kudretini temelden sarsma vazifesi (Atlantik jeopolitik yapının tamamen ortadan kaldırılmasına kadar) yeni imparatorluğun tüm katılımcıları tarafından planlı bir şekilde yerine getirilmelidir.²⁵

Esasen Dugin, Batı'yı bir bütün olarak görmemekte; onu Avrupa ve Atlantik bloğu olarak ikiye ayırmakta ve Avrupa'yı Rusya ile aynı çıkarılara sahip bir "kara medeniyeti" olarak kabul etmektedir.²⁶ Günümüzde Avrupa Birliği (AB) çerçevesinde somutlaştırdığı Avrupa'nın da kendi içerisinde homojen olmadığını ve ikiye ayrıldığını ifade eden Dugin, bunlardan ilkinin, içerisinde İngiltere, Portekiz, İspanya ile bazı Doğu Avrupa ülkelerinin yer aldığı avro-Atlantikçiler olduğunu belirtmektedir. Bu grubun İngiltere ve ABD tarafından yönlendirildiğini ve tarihsel olarak Avrasyacılığa ve Rusya'ya karşı bir oluşum teşkil ettiklerini iddia eden Dugin, anılan grubun stratejisinin Avrupalı Batı ile Avrasyacı Doğu arasında sürekli bir gerilim yaratmak olduğuna işaret etmektedir. İkincisinin ise, büyük ölçüde tarihsel Alman İmparatorluğu'nda vücut bulan Kıta Avrupa'sı kimliği olduğunu ifade etmektedir. Bu grubun, Atlantikçilerden bağımsız, güçlü ve demokratik bir yapı oluşturduğunu ve Avrasya projesinde Rusya'nın müttefiki olabileceğine dikkat çekmektedir.²⁷ Karasal, kıtasal karaktere sahip olduğunu iddia ettiği Almanya'nın, Atlantikçi tüccar-denizci İngiltere'ye geleneksel olarak karşı olduğunu ifade eden Dugin, bu geleneksel zıtlıktan da yola çıkarak Avrupa İmparatorluğu'nun Almanya'nın liderliğinde kurulması gerektiğine işaret etmektedir. Bu çerçevede, Dugin, Almanya'ya Merkez ve Doğu Avrupa'da yer alan Protestan ve Katolik devletlerin çoğunluğu üzerinde fiili bir egemenlik verilmesini ve bu pazarlığın parçası olarak da Kaliningrad'ın Almanya'ya iade edilmesini teklif etmektedir. Bu noktada, Avrupa İmparatorluğu'nun temeli olan Almanya himayesi altında Avrupa'nın entegrasyonunun, Avrasya projesine ideal şekilde uygun düştüğünü ve daha küresel bir kıtasal

²⁵ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, ss. 81-82.

²⁶ Akgül, a.g.e., s. 32. ve İsmaylov, a.g.e., s. 236.

²⁷ Aleksandr Dugin, *İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya 2*. Baskı, (çev. Erdem Ergen), Kaynak Yayınları, Ankara, 2017, s. 121.

entegrasyon projesinde arzu edilebilir olduğunu belirtmektedir.²⁸

Avrasya İmparatorluğu'nun doğu kanadını oluşturacak olan Pasifik İmparatorluğu çerçevesinde iş birliği yapılacak devlet hususunda Dugin, güncel jeopolitiğin iki devlete (Çin ve Japonya) işaret ettiğini belirtmektedir. Bu noktada Dugin, iş birliği yapılacak olan devletin seçiminde, “ortak düşman” temel prensibinden hareketle, diğerlerine nazaran Atlantikçi süper devletlerin siyasi ve ekonomik baskısına daha fazla maruz kalan, Atlantikçiliğe karşı jeopolitik olarak karşıtlık geleneğine sahip ve yeni bloğun kilit oyuncusu olmak için yeterli teknolojik ve ekonomik güce haiz bir devlet olması gerektiği hususlarının göz önünde bulundurulmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Bu çerçevede Dugin, tarihsel süreçte İngiliz sömürgesi olması nedeniyle siyasi bağımsızlığından ve takiben de jeopolitik hareketlilikten mahrum kalan, ekonomik liberalizmde başarı uğruna liberalizmin totaliter metotlarını benimseyen Çin'in büyük ihtimalle yanı başındaki iki büyük rakibi olan Japonya ve Rusya'ya karşı siyasi diktatörlüğünü ve kapitalist gelişme yeteneğini birleştirerek Uzak Doğu'da mutlak manada Atlantikçi bir fonksiyona döneceğini belirterek bu bölgede ittifak için Japonya'ya işaret etmektedir. Bu noktada, Kaliningrad'ın Almanya'ya verilmesi gibi, Kuril adalarının da Japonya'ya iade edilmesini tavsiye eden Dugin, Japonya'nın stratejik pozisyonu, gelişme dinamiği ve değerler sistemi gibi nitelikleri dolayısıyla Batı medeniyetine karşı küresel mücadelede ideal bir partner haline dönüştüğünü ifade etmektedir.²⁹

Ayrıca, tüm Avrasya İmparatorluğu'nun güney bileşenini oluşturan, Orta Asya'dan Batı Afrika'ya yayılan, dinen bir, siyaseten istikrarlı, kendi politikasını geleneğe ve maneviyata bağlılık prensiplerine dayandırmış entegre bir İslam dünyasının varlığının ideal bir durum olduğuna işaret eden Dugin, ancak şu an İslam dünyasının son derece dağınık bir vaziyette bulunduğu dikkat çekmektedir. İslam dünyasını,

²⁸ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, ss. 56-58. ve Dunlop, a.g.e., s. 108.

²⁹ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, ss. 64-66., İsmaylov, a.g.e., ss. 238-239. ve Dunlop, a.g.e., ss. 112-113.

potansiyel olarak Avrasya yönelimine sahip Sufi-İranlı akım ile İslami sosyalizminden geri kalanlar ve Atlantikçi Vahhabi ve aydınlanmacı İslam olarak ikiye ayırmaktadır. Bu noktada, Orta Asya İmparatorluğu'nu kurma görevinin, Pan-Türkçü yayılma ile bölgedeki Suudilerin mali-siyasi müdahalelerini kesin şekilde sona erdireceği gerekçesiyle İran'a verilmesi gerektiğini iddia eden Dugin, Türkiye ve Suudi Arabistan'a geleneksel olarak düşman olan İran'ın, böyle kozmopolit bir merkezde, Rusya'ya potansiyel tehdit teşkil edecek problemleri çözme hususunda son derece etkin bir fonksiyonu yerine getireceğini iddia etmektedir.³⁰

Diğer taraftan, Dugin; sosyalizm, SSCB, Doğu Bloku, Varşova Paktı ülkeleri vb. gibi örneklerde görüldüğü gibi nasıl bir bütünleşme olursa olsun, jeopolitik açıdan Doğu Bloğunun varlığının hem muhtemel Avrasya Birliği, hem de büyük alanın kıtasal entegrasyonu ve egemenliği için olumlu bir faktör olduğuna işaret etmektedir. Bu çerçevede, Dugin, kıtasal Batı (öncelikle Amerika güdümlü NATO'nun Atlantikçi himayeciliğinden kurtulmaya meyleden Fransız-Alman bloğu) ve kıtasal Doğu (İran, Hindistan ve Japonya) devletlerinin Avrasya stratejik bloğuna dâhil edilmesinin yanı sıra, kaybedilen "yakın çevre"nin de yeniden kazanılmasını Rusya'nın jeopolitik ve stratejik egemenliği için gerekli görmektedir.³¹ Yine bu çerçevede, Dugin, Ukrayna'dan Abhazya'ya dek tüm kıyı şeridi boyunca Moskova'nın topyekûn ve hiçbir surette sınırlanmayan denetimini, Karadeniz sahillerindeki Rus jeopolitiğinin mutlak gerekliliği olarak addetmektedir. Yalnızca Moskova'nın askerî ve siyasi durum üzerindeki denetimi şartıyla, Kırımli Maloruslara, Tatarlara, Kozaklara, Abhazlara, Gürcülere ve bölgede yerleşik diğer gruplara etnik ve inançsal özerklik verilmesi yoluyla bu alanın tamamının etno-kültürel alamete göre alabildiğince dilimlenebileceğini de ifade etmektedir. Dugin, bu bölgeleri, gerek Batıdan, gerekse Türkiye'den gelen Atlantikçi tesirden radikal biçimde ayrı tutmanın gerekli olduğunu ve Karadeniz'in kuzey kıyısının

³⁰ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, ss. 73-76. ve Dugin, *İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya*, s. 89.

³¹ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, s. 10.

Moskova'ya merkezileşmiş şekilde tabi olmasının zorunlu olduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede, Ukrayna'nın kurulması planlanan Rus İmparatorluğu için önemine işaret eden Dugin, Ukrayna'nın bağımsızlığının ve egemenliğinin Rus jeopolitiği için son derece olumsuz bir durum olduğuna dikkat çekerek bunun prensipte askerî bir çatışmayı kolaylıkla teşvik edebileceğine işaret etmiştir. Ayrıca bağımsız bir Ukrayna devletinin birtakım toprak talepleriyle, Avrasya'nın tamamı için büyük bir tehlike arz ettiğine vurgu yaparak Ukrayna meselesi çözüme kavuşturulmadan kıtasal jeopolitikten bahsetmenin hiçbir anlam ifade etmeyeceğini belirtmiştir.³² Bu çerçevede, Batı jeopolitiği ve bu jeopolitiğin merkezi olan "Ukrayna meselesi"nin Moskova'nın acil önleyici tedbirler almasını gerektirdiğini, zira artık Rusya'ya stratejik bir darbe indirilmesinin söz konusu olduğunu ve "tarihin coğrafi eksenini" olan Rusya'nın buna bir cevap vermemesinin düşünülmemeyeceğini ifade etmiştir.³³

Rusya'nın Batı ile sınırını teşkil eden ve "yakın çevre"sinde yer alan Baltık ülkelerine ilişkin olarak ise, Dugin; Norveç, İsveç, Almanya, Estonya, Finlandiya-Karelya, Danimarka ve mümkünse Hollanda'dan müteşekkil bir Baltık bloğunun kurulmasını; Polonya, Litvanya ve Letonya'ya özel statü tanınmasını ve tüm bu ülkelerin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nden (NATO) çıkmasını ve Baltık havzasında silahtan arındırılmış bir bölge kurulmasını zorunluluk olarak görmektedir. İleride söz konusu bölgenin stratejik denetiminin Moskova'ya ve "tarafsız Avrupa"nın silahlı kuvvetlerine yani Avrasya savunma kompleksine geçmesinin gerekli olduğuna da işaret etmiştir.³⁴

Soğuk Savaş sonrasında kurulan RF'nun yöneticilerini jeopolitik yasaları dikkate almamakla eleştiren Dugin, şu an birçok bakımdan jeopolitik konunun elden kaçırıldığını ifade ederek, günümüzdeki en önemli jeopolitik problemin NATO'nun Doğu'ya doğru genişlemesi

³² Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, ss. 175-176.

³³ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, ss. 209-210.

³⁴ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, s. 200.

olduğuna dikkat çekmektedir. NATO'nun genişlemesini, bir küresel bloğun (Atlantikçi) kıtasal denetim alanını diğer bir bloğun (Avrasyacı) aleyhine azami genişletme çabası olarak son derece tabii gördüğünü ifade eden Dugin, ancak bu durumun Rusya'nın aleyhine olduğunu ve Rusya'nın da benzer genişleme stratejisine dayalı bir Avrasya Birliği oluşturma çabası içerisine girmesi gerektiğini belirtmektedir.³⁵

Ayrıca, Dugin, Amerika'nın başını çektiği Batı'nın Rusya'nın topyekûn jeopolitik düşmanı olduğunu, Avrasya eğilimlerine doğrudan zıt bir kutup oluşturduğunu ve Atlantikçiliğin karargâhı ve merkezi işlevini gördüğünü ifade etmektedir. Amerika ile girilen jeopolitik mücadelenin, bu ülkenin rolünün belirginleştiği 20. yüzyılın ortalarından itibaren tüm Avrasya jeopolitiğinin temeli olduğunu iddia eden Dugin, bu bağlamda Rusya'nın pozisyonunun ABD'nin Atlantikçi jeopolitiğine bütün düzeylerde ve yeryüzünün her tarafında karşı koymak, düşmanı azami ölçüde zayıflatmak, moralini çökertmek, aldatmak ve eninde sonunda yenmek olması gerektiğine işaret etmektedir. Bu nedenle, Rusya'nın gelecekte de tamamen Batı karşıtı bir duruş sergilemesinin gerekliliğine işaret eden Dugin, Rus medeniyetinin Batı medeniyetine son ve nihai bir darbe indirmesinin zorunluluğuna dikkat çekmektedir. Bunun için her türlü ayrılıkçı çatışmayı teşvik ederek ve ABD'deki iç politikayı istikrarsızlaştıran tüm muhalif hareketleri destekleyerek jeopolitik düzensizliği Amerika-ıçi gerçekliğe zerk etmenin elzem olduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda, Amerikan politikasında ABD'nin kendisini iç problemleri ile sınırlı tutması gerektiğini savunan bazı çevrelerin (çoğunlukla sağ-Cumhuriyetçiler) izolasyoncu eğilimlerine yardım etmenin faydasına da dikkat çeken Dugin, durumun bu merkezde olmasının (yani ABD'nin dünya politikasında izolasyonist politikalar takip etmesinin) Rusya'ya en yüksek düzeyde yarar sağlayacağını dile getirmiş³⁶ ve nihai hedefin Atlantik Bloğunun tamamen yok edilerek, Avrasya İmparatorluğu'nun hegemonyasının sağlanması olduğunu ifade etmiştir.

³⁵ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, ss. 323-324.

³⁶ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, s. 194.

Diğer taraftan, Dugin'e atfedilse de, 2001 yılından itibaren eski SSCB ülkelerine yönelik olarak uygulamaya geçirilen politikaların temeli 1993 yılında ilan edilen "yakın çevre" doktrinine, yani Dugin'den çok daha önceye dayanmaktadır. İlaveten, son yıllarda Putin tarafından savunulan ve tüm askerî ve ulusal güvenlik doktrinlerinde vurgulanan, "ABD'nin tek kutuplu dünya hegemonyasına karşı çok-kutuplu dünya düzenini"³⁷ inşa etme politikası" da Dugin'in 1997 yılında yayınlanan *Rus Jeopolitiği* adlı kitabından ve Meclis Başkanı Danışmanlığından (1998) önceye, yani 1996 yılında Rusya Dışişleri Bakanı olan Yevgeni Primakov'a dayandırılmaktadır.³⁸ Bu nedenle, Soğuk Savaş sonrasında RF'nin uyguladığı Avrasyacı politikaların Dugin'den önce de evveliyatının olduğu söylenebilir. Yine de bu fikirlerin derli toplu şekilde ilk defa Dugin tarafından sistematize edilerek ortaya konduğu ve zaman zaman bu politikalardan sapmalar yaşansa da özellikle 2000'li yılların ortalarından itibaren uygulanan Rus dış politikası ile güvenlik politikaların gerek teorik, gerekse pratik düzeyde önemli bir uygulama alanı bulduğu söylenebilir.

2. Dugin'in Avrasyacılık Anlayışında Türkiye'nin Yeri

Türkiye'yi Osmanlı Devleti'nin devamından daha ziyade bir yanılısaması³⁹ olarak niteleyen Dugin, çok-merkezli ve çok-milletli

³⁷ Dugin kendi websitesi olan Geopolitica'da yayınlanan "Multipolarity–The Definition and the Differentiation Between its Meanings" başlıklı çok-kutupluluk'un esasen günümüzdeki küreselleşme süreci ile tartışmasız şekilde modern dünyanın merkezi olarak kabul edilen ABD ile Avrupa'dan müteşekkil "küresel Batı"nın "ikinci" dünyaya ait olan kuvvetli bölgesel güçler ve güç bloklarının oluşturduğu yeni rakiplerle karşı karşıya kalması olarak anlaşılabileceğini ifade etmiştir. Bkz. Alexander Dugin, "Multipolarity–The Definition and the Differentiation Between its Meanings", *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/en/1290-multipolarity-the-definition-and-the-differentiation-between-its-meanings.html> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

³⁸ Kafkassam, "Aleksandır Dugin Gerçekten Putin'in Danışmanı mıdır?", <http://www.kafkassam.com/aleksandır-dugin-gerçekten-putinin-danismani-midir.html> (Erişim Tarihi: 08.10.2017); Alexander Dugin, "The West and its Challenge. Part II", *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/en/1118-the-west-and-its-challenge-part-ii.html> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

³⁹ Esasen *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım* adlı kitabın ilgili bölümünde geçen kelime

emperyal İslami bir yapının yerine Mustafa Kemal Atatürk tarafından laik ve dinle ilgisi olmayan ve milliyetçi düzeni ile Fransız kökenli ulus-devletin doğu versiyonunun kurulduğunu iddia etmektedir. Bu nitelikleriyle Doğu'nun kendi manevi, dini ve jeopolitik geleneğinden kesin şekilde kopan ilk devletin Türkiye olduğunu belirtmektedir. Günümüzde NATO üyesi olan Türkiye'nin fiilen Atlantikçiliğin ve tek dünyacılığın Doğudaki ileri karakolu, Asya-Doğu ile Arap alemi arasında “tampon kordonu” sayıldığını iddia etmektedir.⁴⁰

Dugin'in Avrasyacılık anlayışı çerçevesinde Türkiye'ye bakışının üç katmanlı olduğu söylenebilir. İlk katman, Avrasya İmparatorluğu'nun merkezi olarak adlandırdığı Rus İmparatorluğu içerisindeki Türk varlığı çerçevesinde Türkiye'ye bakış; ikinci katman, Kafkaslar bölgesi çerçevesinde Türkiye'ye bakış; son katman ise Orta Asya Türk Cumhuriyetleri çerçevesinde Türkiye'ye bakış şeklinde özetlenebilir.

Ülke içerisinde, Avrasya devletinin yani Rusya'nın Slav ve Türk unsurların birleşimine dayandığını iddia eden Dugin, adı geçen iki halkın ileride Avrasya jeopolitiğinin unsurları olacağına işaret etmektedir. Bu çerçevede, Avrasya İmparatorluğu'nun kurulabilmesi için imparatorluk merkezi olarak nitelendirdiği Rus coğrafyasında yaşayan Türklerin, Slavlar ile birlikte hareket etmesinin önemine işaret eden Dugin, her iki milletin de istikballerinin kaynaşmada olduğunu, etno-kültürel farklılıkları ileri sürmeleri ve hatta bu farklılıklara siyasal anlamlar yüklemelerinin, hem Rusların, hem de Türklerin tarihsel kaderlerine zıtlık teşkil ettiğini ifade etmektedir. Bu çerçevede, ülke içerisinde yer alan Tataristan ve Başkurdistan gibi İslam inançlı Türk etnisitenin jeopolitik ilişkilerinin pekişmesinin, Başkurdistan'ın güney

“parodi”dir. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre, parodi, “ciddi sayılan bir yapının bir bölümünü ya da tümünü alaya alarak, biçimini bozmadan ona bambaşka bir öz vererek biçimle öz arasındaki bu ayrılıktan gülünç etki çıkaran türdür. Parodi, bir olayı ya da önemsenen bir kişiyi aynı tutumla gülünçleştirir (bk. yanılısama.) bkz. Türk Dil Kurumu, “Büyük Türkçe Sözlük”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c31070ddec20.09074203 (Erişim Tarihi: 28.12.2018).

⁴⁰ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, s. 260.

idari sınırının teorik olarak Türk-İslam ayrılıkçılığının üssüne dönüşebilecek olan Kuzey Kazakistan'ın yakınından geçmesi dolayısıyla son derece tehlikeli olduğuna işaret eden Dugin, böyle bir durumda Kalpgah'ı en korkunç tehlike olarak tabir ettiği, “karasal mekânın tam ortasından Türk (Türkiye taraftarı, Atlantikçi) mızrağı ile paramparça olma” ihtimalinin beklendiğini iddia etmektedir.⁴¹

Dugin, bir diğer katman olan Kafkasların tamamının, bölge ahalisinin fevkalade sosyal hareketliliğe ve kadim jeopolitik geleneğe sahip olmaları dolayısıyla son derece stratejik bir kavşak olduğunu ifade etmektedir. Bölgenin, Atlantikçi Türkiye ile doğrudan sınırdaş olduğunu ve topografya açısından ise Kafkas sıradağları alanına giren hudut bölgelerini de stratejik olarak kontrol ettiğini belirtmektedir. Ayrıca bölgeyi “Rus jeopolitik mekânının en kırılgan noktası” diye tarif eden Dugin, bu toprakların geleneksel olarak Rus Kalpgah'ı (*heartland*) ile kenar kuşak (*rimland*) ülkeleri (Türkiye ile İran) arasında şiddetli askerî çarpışmalara sahne olmasının bir tesadüf olmadığını da dile getirmektedir. Dugin'e göre, Kafkaslar'ın kontrolünün öncelikli getirisi “sıcak denizler”e çıkışın önünü açmasıdır. Sınırların Rusya'nın aleyhine güneye (veya kuzeye) doğru her nakledilişi ise kıtasal gücün hayati bir hezimetini manasına gelmektedir.⁴² Bu bölgede Rusya'nın geleneksel ve güvenilir müttefiki olan Ermenistan'ın özel bir jeopolitik rol oynadığına dikkat çeken Dugin, Türkiye'nin kuzeye ve doğuya, yani Türklere müteşekkil Orta Asya Türk dünyasına yayılmasının önüne set çekmek için Ermenistan'ın mühim bir stratejik üs vazifesi yerine getirdiğine işaret etmektedir. Diğer taraftan, jeopolitik saldırı boyutunda ise Ermenistan'ın, sözde kadim Ermeni topraklarının önemli kısmının ve başlıca kutsal yerinin (Ağrı Dağı) bulunduğu Türkiye topraklarına doğru kesintisiz devam eden bir etno-kültürel birlik temsil ettiğini iddia ederek, bu boyutunun da önemli olduğuna dikkat çekmekte ve bu hususun Türkiye'de jeopolitik sarsıntılar tahrik etmek amacıyla kullanılabilmesine işaret etmektedir. Ayrıca bölgedeki Türk tesirini

⁴¹ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, ss. 158-159.

⁴² Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, s. 177.

engellenmenin bir diğer yolu olarak Şiiliği, Güney Azerbaycan ile etnik akrabalığı ve tarihi münasebetleri vurgulayarak Azerbaycan'ı İran'a bağlamanın gerekliliğine dikkat çekmekte ve hiçbir surette Türkiye ile birleşmesine müsaade edilmemesi gerektiğini belirtmektedir.⁴³

Bir diğer katman olan Orta Asya'yı Dugin, Kalpgah'ı arzu edilen hedefe yani Hint Okyanusu'na çıkarabilecek jeopolitik bir mekân olarak nitelendirmektedir. Eğer Moskova bu istikamette deniz gücü ile mevzi mücadelesini kazanmayı başarabilirse, Hindistan'ın kıtasal bloka entegrasyonu, Türkiye'ye karşı Irak'ın stratejik desteği, Orta Doğu'ya doğrudan bir koridor açılması vb. gibi birçok hususun da kendiliğinden çözüleceğini iddia etmektedir. Bahsi geçen tüm bu unsurların bölgeyi, Avrasya güneyinin jeopolitik yeniden yapılanmasında merkezi bir konuma yerleştirdiğini belirtmektedir. Diğer taraftan tüm kıtasal politikanın temelinde, Kazakistan'ın Rusya ile ortak kıtasal bir bloka mantıklı ve ölçülü bir entegrasyonuna dayandığına işaret eden Dugin, bu bölgedeki en önemli hususun Türkiye'nin bölgeye yönelik her türlü nüfuz edinme girişiminin engellenmesinin yanı sıra "Atlantikçi Türkiye'nin başının altından çıkan ve eski Sovyet Orta Asya'sının salt enlemsel jeopolitik gelişmesini öne süren, Hint-Avrupacı kuzeye (Rusya) ve Hint-Avrupacı güneye (İran, Afganistan, Pakistan, Hindistan) zıt olan her türlü "Turancı"⁴⁴ entegrasyon projesine set çekilmesi" olduğuna işaret etmektedir. Turancı bir entegrasyonun jeopolitik Avrasyacılığın

⁴³ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, ss. 179-180.

⁴⁴ Dugin, kendisine ait olan Geopolitica adlı websitesinde 2018 yılında yayımlanan "Turan: The Key to Understanding The Russian Logos" başlıklı yazısında, Turan'ın esasen bir coğrafyanın adı olduğunu, Turan adı verilen coğrafya Türklükle anılsa da daha Türkler bu bölgeye gelmeden önce Hint-Avrupa ailesine ait bir millet olan İranlıların bu bölgede varlığını sürdürdüğünü ve Turanlı olarak belirtilen ilk halkın ise göçebe İranlılar olduğunu ve günümüzde Turan'ın Rusların yeniden dirilişinin bir tezahürü haline geldiğini iddia ederek, imparatorluğun parçalanmasında önemli rol oynamasından endişe ettiği Türk kitlenin akademik düzeyde de olsa bu bölgeyle bağlantısını koparmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bkz. Alexander Dugin, "Turan: The Key to Understanding The Russian Logos", *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/en/article/turan-key-understanding-russian-logos> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

karşı-tezi olduğunu ifade eden Dugin, bu tür bir entegrasyonun karasal güçleri, batı (Rusya'nın alt kısmı), doğu (Rus Güney Sibiryası ve Uzak Doğu) ve güney (İran, Afganistan ve Pakistan) olarak üç kısma böleceğini iddia etmektedir. Böyle bir Turancılığın gerek Rus Devleti'ne, gerekse Rus etnisitesine başlangıç teşkil eden "ormanla steplerin ırksal ve jeopolitik ittifakını bozmaya ayarlı" olduğuna da dikkat çekmektedir.

Turancılığın Afganistan ve İran konusunda İslam dünyasının dini birliğini bölük pörçük ettiğini ifade eden Dugin, buradan hareketle Kalpgah'ın, Türkiye'ye ve Pan-Türkizm taşıyıcılarına karşı sert bir pozisyonel savaş ilan etmesi gerektiğine de işaret etmektedir. Bu savaşta Rusya'nın başlıca müttefikinin ise İslamcı Ari İran olacağını belirten Dugin, "Orta Asya, iki küresel Hint-Avrupacı gerçeklik olan Ruslar ile Farslar arasında dikey olarak 'yayılmalıdır'" demektedir. Türkiye'yi Rusya-Avrasya için en az ABD ve Çin kadar tehlikeli bir devlet olarak gören Dugin ayrıca "tüm Türk mekânında yerel özerk kültürel eğilimleri ayrıştırmak ve klanlar, boylar, uluslar vs. arasında geçimsizliği şiddetlendirmek için her şeyi yapmak lazımdır" görüşündedir. Ayrıca Dugin "Bu bölgenin her yanındaki yöreler, bölgeler, sanayi kompleksleri, ekonomik çevrimler ve stratejik tesisler, Türk havzası dışındaki topraklarla, ya da katı boylamsal istikamette çepeçevre kuşatılmaya çalışılmalıdır." demektedir.⁴⁵

Görüldüğü üzere, Dugin'in Avrasya İmparatorluğu'nun hayata geçirilmesine ve varlığına ilişkin olarak en çok tehdit algıladığı ülkelerden biri, gerek ülke içerisinde, gerekse imparatorluğun merkezi olarak tabir ettiği sahada önemli bir yekûn teşkil eden Türk kitleler üzerinde potansiyel olarak yönlendiriciliğe sahip olabileceğini düşündüğü Türkiye'dir. Dugin, Avrasya projesi çerçevesinde Türkiye'ye bakışından ise büyük ölçüde oluşturulmasını planladığı Avrasya İmparatorluğu'nun "güney kanadı"nı teşkil eden Orta Asya İmparatorluğu bağlamında bahsetmektedir.

⁴⁵ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, ss. 181-182. ve Dunlop, a.g.e., ss. 113-114.

Bu çerçevede söz konusu kanatta Orta Asya'dan Batı Afrika'ya yayılan, dinen bir ve siyaseten de istikrarlı entegre bir İslam dünyasının bulunmasının ideal olduğuna işaret eden Dugin, bununla birlikte İslam dünyasının şu an son derece dağınık olduğuna ve içerisinde, birbirlerine karşıtlık da içeren, çeşitli ideolojik ve siyasal eğilimler barındırdığına dikkat çekmektedir. Bunlara, Amerika ve Atlantik karşıtı, jeopolitik olarak son derece faal olan, kıtasal türdeki İran köktencilığının yanı sıra, Suriye, Irak, Libya, Sudan, kısmen Mısır ve Suudi Arabistan tarafından propagandası yapılan Pan-Arabizm, jeopolitik olarak Atlantikçilikle aynı fikirde olan Suudi-Vahhabi köktencilığı ile geçmişte Libya, Irak, Suriye'de etki olan Pan-Arabizme yakın "sol" kesimin modelleri olan İslami Sosyalizmin çeşitli versiyonlarına ilave olarak Pan-Türkizm çizgisine vurgu yapan Atlantikçi Türkiye'nin laik rejimini örnek göstermektedir.

Bununla birlikte, Dugin, İslam dünyasında Türkiye'nin temsil ettiği "laik" veya Suudi Arabistan'ın temsil ettiği "İslamcı" salt Atlantikçi kutupların, kıtasal İmparatorluğun küresel projesinde Avrasya'nın güney kutbu fonksiyonunu yerine getiremeyeceklerini ifade ederek geriye "İran köktencilığı" ile "Pan-Arabizm" in kaldığını belirtmektedir. Ancak jeopolitikçi saikler açısından değerlendirildiğinde, kıtasal bir devlet oluşu, Orta Asya ile sıkı ilişkilere sahip olması, radikal şekilde Amerikan karşıtlığı ve gelenekselci duruşu ve aynı zamanda "sosyal politika" istikametinde yer alması gibi faktörler dolayısıyla tüm Avrasya parametrelerini karşılaması nedeniyle, bu konudaki önceliğin İran'a verilmesi gerektiğini iddia etmektedir. İlaveten Dugin, İran'ın anakara haritası üzerinde çok önemli bir yer işgal ettiğine dikkat çekerek, Moskova-Tahran ekseninin vücuda getirilmesi halinde yeni imparatorluğun pek çok probleminin çözüleceğine de işaret etmektedir. Bu çerçevede, Rusya'nın birkaç yüzyıldır çabaladığı stratejik hedef olan "sıcak denizlere çıkışa" da bir anda ulaşabileceğine dikkat çekmektedir. Böylelikle, İmparatorluğun, Rusya'ya kıtasal yönden yakın, Hint Okyanusu'na da doğrudan açılan ve İran kıyılarına stratejik erişime sahip olacak olan Avrasya'nın tüm sahilleri boyunca, özellikle güneyde ve batıda kıyı topraklarının ele geçirilmesi vasıtasıyla anakaranın karasal enginliklerini "boğacak"

geleneksel bir Atlantikçi plan olan “anakonda halkası”⁴⁶ stratejisinin gerçekleşmesinden de tamamen güvenlikte olacağını ifade etmektedir. Ayrıca Dugin, Moskova-Tahran ekseninin oluşturulmasının “anakonda”yı en zayıf yerinden keserek, Avrasya içinde ve dışında yeni köprübaşları ele geçirmede Rusya’ya sınırsız ufaklar açacağını ifade ederek güney kanadının teşkilinde İran’a verdiği öneme bir kez daha işaret etmektedir.⁴⁷ Bu nedenle, Avrasya’nın merkezi ve kutbu vasfı ile Moskova’nın, “Yeni İmparatorluk” çerçevesinde Türkiye ile Suudi Arabistan’a geleneksel olarak düşman olan Tahran’a bu bölgede “İran dünyası”nı kurma ve tüm bölgede Atlantikçi etkiye mukavemet edebilecek sağlam Orta Asya jeopolitik bloğunu organize etme misyonunun devredilmesi gerektiğini belirten Dugin, bunun Pan-Türkçü yayılmanın ve Suudilerin mali-siyasi müdahalelerinin kesin süratte sona ermesi manasına geleceğini ifade etmiştir.

Bu çerçevede, Moskova-Tahran ekseninde Ermenistan’ın önemine de dikkat çeken Dugin, Türkiye’den Azerbaycan’a ve Orta Asya’ya giden yolun Ermenistan ve Karabağ’dan geçmesi nedeniyle Ermenilerin son derece stratejik önemdeki topraklarda bulunduğu işaret etmektedir. Bu özelliği ile Erivan’ın otomatik olarak Moskova-Tahran ekseninde bu iki ülkeyi birbirine eklemleyen ve Türkiye’yi kıta içi mekânlardan yani Orta Asya’ya erişimden koparan önemli stratejik bir halka haline geldiğini belirtmektedir.

Bu noktada, Dugin Avrasya projesinde, Türkiye’nin Kafkasya ve Orta Asya’daki çıkarlarının dikkate alınmayacağından, Türkiye’ye imparatorluğun güney kanadındaki “günah keçisi” rolünün biçilmesinin gerekliliğine dikkat çekmektedir. Dahası, muhtemelen Türkiye’deki bölücü terör hareketini desteklemek⁴⁸ ve aynı zamanda İran’a etnik

⁴⁶ İki savaş arası dönem Alman jeopolitikçilerinin Britanya’ya ilişkin olarak kullandıkları bir ifade olan ve Dugin’in de onlardan ödünç aldığı “Anakonda Stratejisi”nin uygulanması yoluyla Dugin, Amerika ve müttefiklerinin Avrasya’nın kıyı şeridinde yönelik olarak büyük bir baskı uyguladıklarını iddia etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Dunlop, a.g.e., s. 107.

⁴⁷ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, ss. 73-75.

⁴⁸ Dugin bu hususta 31 Ekim 2016 tarihinde kendi websitesi olan Geopolitica’da

olarak yakın olan halkları laik-Atlantikçiliğin kontrolünden kurtarmak maksadıyla ön plana çıkarmanın gerekliliğine de işaret etmektedir. Bu durumun telafisi için ise Türkiye'ye Bağdat, Şam ve Riyad yoluyla güney istikametinde gelişimin teklif edilmesini ya da Türkiye'de jeopolitik gidişatın temelden değişimi maksadıyla ülkedeki İran yanlısı köktencilerin harekete geçirilmesini veyahut da uzak gelecekte Atlantik karşıtı ve Avrasyacı vasıfla Orta Asya Blokuna girişinin tahrik edilmesini önermektedir.⁴⁹

yayımlanan “Kurdistan and the Greater Middle East” başlıklı makalesinde, “Kürtlerin de bölgedeki diğer millet gibi tarihsel bir ulus teşkil ettiklerini, ancak yaşadıkları coğrafyada bulunan çok-uluslu İmparatorlukların yıkılmasını takiben, Irak, Suriye, Türkiye ve İran gibi yapay ulus-devletlerin içinde parçalanmış şekilde kalmaları nedeniyle kendi devletlerine sahip olamadıklarını, bunun da söz konusu ülkelerdeki Kürt milliyetçiliğini tetikleyerek ayrılıkçı hareketlere neden olduğunu” ifade etmektedir. Özellikle Türkiye temelinde bu sorunun çözümü için Türkiye'nin Atlantik Bloğu'ndan uzaklaşarak, içerisinde yaşayan tüm milletlere aynı hakları sunan Avrasyacılık projesi alanına dâhil olmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Bkz. Alexander Dugin, “Kurdistan and the Greater Middle East”, *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/en/article/kurdistan-and-greater-middle-east> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

⁴⁹ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, ss. 76-79. Özellikle Türkiye'nin Atlantikçi Bloktan uzaklaştırılması noktasında, RF'den S-400 Hava Savunma Sistemleri alımına ilişkin olarak Aleksandr Dugin'in 15 Temmuz 2019 tarihinde *Independent Türkçe* adlı websitesine verdiği mülakatta son derece ilginç ifadeler yer almaktadır. Sunucunun “Türkiye, Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi aldı. ABD ve NATO'nun tepkisi ortada. Türkiye'ye yönelik ekonomik yaptırımlardan söz ediliyor. Batı'da bazı yorumcular Türkiye'nin eksen değiştirdiği kanaatinde. Siz tüm bu gelişmelere nasıl bakıyorsunuz?” sorusuna Dugin “Bence şimdi Türkiye'nin NATO üyeliğinin sorgulanması gereken bir zamandır. Ne zaman olur bilemem ama bu olacak. Açıkçası II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin NATO'ya katılması, Sovyetler tehdidi gereğiyle katılması öyle ya da böyle stratejik bir mantık çerçevesinde açıklanabilecek bir durumdu. Fakat Türkiye güvenliğine bugün tehdidi oluşturan ABD'nin kendisi. Rusya bir tehdit değil. Rusya tarafsız ya da dost ülke. ABD ise Türkiye için teorik anlamda artık düşmanca tutum sergileyen ülke sınıfında. Dolayısıyla artık NATO'nun bir parçası olmak Türkiye'nin egemenliği için bir nevi intihardır. Dolayısıyla Rusya tek alternatiftir. Rusya'nın S-400 gibi stratejik silahları tek alternatiftir. Türkiye açısından S-400'lerin seçimi de rasyonel bir seçimdir. Türkiye'nin savunmasını bağımsızlaştırması ve NATO'dan çıkması sadece bir zaman meselesidir. Ne zaman olacağını elbette söyleyemem. Ama bunun mantıklı olan şey olduğunu söyleyebiliriz. Biz Türkiye'de ABD egemenliğine

Bu çerçevede, Türkiye'nin önerdiği jeopolitik modelin, Batı dünyasına ve ateist, tek-dünyacı medeniyete entegre olmak manasına geldiğini ifade eden Dugin, buna rağmen Avrupa'ya girmeye can atan Türkiye'nin Avrupa Büyük Alanı'nın gerçek üyesi olarak değil, hâlen ABD'nin "siyasi-ideolojik" kolonisi olarak kaldığını belirtmektedir. Bu nedenle "yakın çevre" ülkeleri olarak tabir ettiği ülkelerin Türkiye'ye yönelmelerinin onların Avrasya'nın doğu kıtasal kütlesi ile tek-dünyacı oyuncak yönetimlerini devirmeye çalışan patlamaya hazır Arap dünyası arasında "tampon kordonu" ve "sömürgeci arayüz" sıfatı ile tek dünyacı projeye entegre olmak anlamına geleceğini belirterek bu nedenle Türkiye'nin söz konusu ülkeler için iyi bir örnek olmadığını iddia etmektedir. Bu çerçevede, "Türkiye'nin yolu, Atlantikçi süper devlete hizmet etme ve 'dünya hükümeti'nin kontrolündeki tekdünyacı küresel Büyük Alan modelini kabul etmektir" demektir. Türkiye tarafından oynanan Pan-Türkizm kartının görünüşte geleneksel karakterli olduğuna da itiraz edilebileceğini iddia eden Dugin, yine de "Yakutistan'dan Saraybosna'ya Büyük Türkiye" projelerinin gerçekten faal şekilde Türkiye'nin propagandasıyla hazırlandığına da işaret etmektedir. Ancak günümüz Türkiyesinin siyasi, ideolojik ve ekonomik rotasının radikal bir şekilde değişmesi halinde bu projelerin ciddiyet kazanabileceğini iddia ederek bir bakıma Atlantikçi politikalarla Türkiye'nin hedeflerine ulaşamayacağını da dile getirmektedir.⁵⁰

Diğer taraftan, 2017 yılında yayınlanan *İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya* adlı kitabında ise özellikle 2000'li yıllardan itibaren dünya

karşıyız. Biz Rusya'nın başka ülkeler üstündeki egemenliğine de karşıyız. Çok kutuplu dünyada bu böyledir. Bizim silahımız Türkiye'yi Batı kontrolünden kurtaracaktır." cevabını vererek, Türkiye'nin Atlantik karşıtı bir politikaya yönlendirilmesi ve RF'nin tarafına çekilmesi niyetini açıkça destekleyen açıklamada bulunduğu söylenebilir. Bkz. Dora Mengüç, "Rus siyaset bilimci Dugin: ABD yönetimi içinde görüş ayrılığı olmasına rağmen 15 Temmuz'un ardında CIA vardı", *Independent Türkçe*, <https://www.independentturkish.com/node/51546/haber/rus-siyaset-bilimci-dugin-abd-y%C3%B6netimi-i%C3%A7inde-g%C3%B6r%C5%9F-ayr%C4%B1%C4%B1%C4%9F%C4%B1-olmas%C4%B1na-ra%C4%9Fmen-15> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

⁵⁰ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, s. 216.

jeopolitiğinde meydana gelen gelişmelerin Türkiye'nin jeopolitik bakış açısında da önemli değişiklikler meydana getirdiğini ifade eden Dugin, bu değişikliği temelde üç ana nedene bağlamaktadır.

Dugin'e göre, bu nedenlerden ilki, özellikle radikal dini temelli terörün yükselmesiyle birlikte, Rusya'nın en azından dış politika açısından ABD Atlantikçiliğinin baş düşmanı olmaktan çıkması nedeniyle, Türkiye'nin de Kafkasya'da, Orta Asya'da ve doğrudan RF alanındaki Rus karşıtı fonksiyonunun güncelliğini kaybetmesidir. Dugin bu duruma örnek olarak gerek Türkiye'de, gerekse Sovyet sonrası coğrafyada aniden Pan-Türkçülük projelerine olan ilginin yok olmasını göstermektedir. Bunun bir diğer nedeni olarak da, artık hem Batı'nın Avrupa ve ABD olarak parçalanmış olmasını, hem de ırk prensibi esnasındaki herhangi bir entegrasyon sürecine dünya tarafından sıcak bakılmamasını göstermektedir. Bu nedenle Pan-Türkçü entegrasyon projelerinin Ankara tarafından da terk edildiğini ve böylelikle de Rus-Türk ilişkilerinin olumlu yönde gelişmesinin önündeki en önemli engellerden birinin kalktığını iddia etmektedir.

İkinci neden olarak, Dugin, Türkiye'nin tek kutuplu dünya ve küreselleşmeye duyduğu tepkiye işaret etmektedir. Dugin mevcut şartlar altında Türkiye'nin ABD'nin başını çektiği küreselleşmeden ve dolaylı olarak da Atlantikçi politikalardan tedirgin olduğunu ifade etmektedir. Türkiye'nin temelini devlet kavramının mutlaklaştırılmasına dayandığını belirtmekte ve Atatürk'ten sonra bile Türkiye'nin, bir ulus-devlet olarak Türkler için çok önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Bu mutlaklığın 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Atlantikçilik üzerine oturtulduğuna işaret eden Dugin, ancak birdenbire okyanus ötesinde bulunan ana müttefik ve patron ABD'nin ya devlet egemenliğinin sınırlandırılacağını ya da iptal edileceğini ilan ederek, Türklerin kutsalına yöneldiğine işaret etmektedir. Ayrıca bu durumun sözde de kalmadığını ABD'nin bu politikalarını stratejik alanda baskı yaparak, Türkiye için tamamen elverişsiz olan Irak'a karşı savaş gibi bölgesel çatışmalara aktif veya pasif bir şekilde Türkiye'yi de karıştırmaya

çalışarak, finans sisteminin çöküşünü tetikleyip ülke ekonomisini çöktürmeye çabalayarak, AB ile birlikte Kuzey Kıbrıs konusunda baskı yaparak ve darbe girişimine destek vererek⁵¹ fiiliyata döktüğünü de öne sürmektedir. Bu nedenle daha önce pragmatik olarak Türk devletini destekleyen Atlantikçiliğin, 1990'lı yılların ortasından itibaren değiştiğini ve Türk devletine zarar vermeye başladığını iddia etmektedir.

Bu değişiklikte rol oynayan üçüncü ve son neden ise, Dugin'e göre, İslam'dır. İslam faktörünün yeniden önem kazandığını ifade eden Dugin, İslam'ın esasen Türk özgünlüğünün ayrılmaz bir parçası olduğunu da belirtmektedir. Ancak Dugin laik bir devlet olan Türkiye'de, dini çevrelerin, laiklik ve modernizasyon ilkeleriyle çizilen sınırlar içinde tartışmasız şekilde kalmalarının, siyasi alandaysa kesin olarak belirlenmiş kurallara göre hareket etmelerinin sıkı sıkıya tembihlendiğini iddia etmektedir. Bu çerçevede, Arap dünyasında ve İran'da İslam'ın işlevi Türkiye'den son derece farklı olduğu için Türkiye'nin İslam dünyasının iç işlerine karışmasının, mevcut zayıf ve gevşek olan dengenin daha da bozulmasına neden olacağına işaret etmektedir. Ayrıca radikal İslam'ın Türkiye'nin de en önemli düşmanı olduğuna dikkat çeken Dugin, Türkiye'yi yönetenlerin de bu tehdidin artmasının devletin zayıflamasına neden olabileceğini ifade ettiklerine dikkat çekmektedir. Dugin, Türk elitlerinin de bu durumun farkına vararak, 1990'lı yıllarda Çeçen Savaşı'nda da olduğu gibi Rus coğrafyasında radikal İslami akımların desteklenmesinin, söz konusu akımların ülke içerisinde de güç kazanmasına neden olması dolayısıyla, Türkiye'nin de doğrudan zayıflaması manasına geleceğini kavradıklarını iddia etmektedir.

Dugin, yukarıda bahsi geçen nedenlerle 21. yüzyıl başlangıcından itibaren Türkiye'nin jeopolitik rotasının ciddi bir şekilde değişmeye

⁵¹ Dugin'in "15 Temmuz darbe girişimine ABD'nin desteğine" ilişkin görüşleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. Alexander Dugin, "15 Temmuz'u CIA'ci Güçler Gerçekleştirdi", *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/tr/article/15-temmuzu-ciaci-gucler-gerceklestirdi> (Erişim Tarihi: 29.07.2019). ve Alexander Dugin, "15 Temmuz'da Kahraman Lider ve Kahraman Türk Halkı Kazandı", *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/tr/article/15-temmuzda-kahraman-lider-ve-kahraman-turk-halki-kazandi> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

başladığını ifade etmektedir. Bu nedenle 20. yüzyılın 1950'li yıllarında yapılmış olan jeopolitik seçimin yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacının hâsıl olduğuna işaret eden Dugin, bu gözden geçirmenin sadece Türk politik elitlerince değil, geniş toplumsal ve siyasi güçlerce de gerçekleştirildiğine dikkat çekerek, ülkede bu hususta toptan bir uyanış olduğunu ima etmektedir. Dugin, Türkiye'nin günümüzde NATO ve Washington'a yönelmesinin artık cevaplar yerine daha fazla sorulara neden olduğunu ifade etmektedir.⁵² Bu nedenle henüz ülkede kesin bir seçime gidilirse de, son beş yıl içerisinde Türkiye'nin Sovyet sonrası coğrafyadaki Atlantikçi etkinliğini kısıtladığının saptanabileceğine işaret etmektedir.⁵³

Bu politika değişikliği dolayısıyla 1997 yılında kaleme aldığı *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım* adlı kitabında Türkiye'ye yönelik hasmane söylemlerinin değiştiğine dikkat çekmekte olan Dugin, bu çerçevede *İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya* adlı kitabında, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım* adlı kitabına işaret ederek, Türkiye'ye bakışındaki değişikliği şu şekilde açıklamaktadır:

“Siyasi ve tarihi konjenktüre zaten bağlı olmayan değişmez jeopolitik ilkelerin anlatılmasıyla birlikte bu kitap, bazı pratik tavsiyeler de içeriyordu. (...) Kitabımda, Türkiye'ye yönelik olarak söylediğim, bazı aşırı sert sözler, Türkiye'nin “bölünecek ülke” (...) olarak kabul edilmesi, aslında yukarıda tarif ettiğim durumların hesaba katılması halinde anlaşılır. Benim için bu pozisyon, savunma jeopolitiği pozisyonuydu.

⁵² Bu noktada Dugin 2015 yılında bir Rus uçağının Türkiye tarafından düşürülmesinin ardından 2016 yılında Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerini yeniden yumuşatma çabalarına ilişkin olarak verdiği bir mülakatta, “Rusya ile Türkiye'nin ilişkilerinin yeniden eski haline alabilmesi için Türk tarafından gelecek özrün son derece önemli olduğunu, ancak yeterli olmadığını” ifade ederek, “Türkiye'den NATO'dan çıkmak ve Batı taraftarı ve Atlantikçi bir çizgiden uzaklaşarak tamamen farklı olan Avrasyacı bir yönelimi benimsemek gibi mantıklı adımlar atmasının beklendiğini de” ifade etmiştir. Bkz. Alexander Dugin, “Erdogan Must Change His Geopolitical Orientation”, *Katehon*, <https://katehon.com/article/erdogan-must-change-his-geopolitical-orientation> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

⁵³ Dugin, *İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya*, ss. 156-158.

Bunun hedefi, ülkenin siyasi ve askeri yönetiminin, yani “karar mercii”nde bulunanların dikkatlerini ve güçlerini, Atlantikçilerin değişik taktiklerine karşı seferber etmektir. Ancak bu kitabın yazılışından Türkçeye tercüme edilmesine kadar 10 yıl geçmiştir. Jeopolitik bakımdan bu 10 yıl çok önemlidir. Bu arada bazı pozisyonlarda önemli değişiklikler olmuştur. Ve bu konu için daha detaylı yorumlara ihtiyaç vardır.”⁵⁴

Ancak, Dugin’in de belirttiği üzere, tarihsel süreç içerisinde devletlerin birbirlerine bakışını etkileyecek bazı değişiklikler meydana gelse de, esasen devletlerarasındaki jeopolitik değerlendirmelerde önemli değişiklik olmamaktadır. Dugin bu durumu, tezini dayandırdığı “kara” ile “deniz” güçleri arasındaki kadim zıtlıkta ortaya koymaktadır. Dugin, “Mackinder’in çok açık bir şekilde belirttiği temel jeopolitik süreç, (...) karasal, kıtasal güçlerin (...) adavari, deniz güçlerine karşı mücadelesinden ibarettir. Bu, Roma’nın Kartaca’ya, Sparta’nın Atina’ya, İngiltere’nin Almanya’ya vs. ezeli muhalifliğidir. (...) Jeopolitik bilimine göre, deniz-kara, plütokrasi-ideokrasi, tüccarlar medeniyeti-kahramanlar medeniyetinin (...) kadim zıtlığı, Soğuk Savaş’ta ifadesini buldu” cümlesiyle, devletler arasındaki temel jeopolitik zıtlıkların ortadan kalkmayacağını açık şekilde kendisi de ortaya koymaktadır.⁵⁵ Ayrıca bu hususta Türkiye’nin yönünü Atlantikçi kutuptan Avrasyacı kutba dönmesine ilişkin olarak *İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya* adlı kitabında, böyle bir dönüş için Türkiye’de bir devrime ve mevcut jeopolitik politikalardan keskin bir dönüşe ihtiyaç duyulduğunu ve böyle bir dönüş mümkün olsa da, yakın bir gelecekte beklemediğini de dile getirmektedir.⁵⁶

Diğer taraftan coğrafi faktörlerin politik faaliyet üzerindeki etkisinin incelenmesi olarak tanımlanabilecek olan jeopolitiğin, dış politika ile fiziki çevre arasındaki ilişkileri düzenleyen, belirli bir

⁵⁴ Dugin, *İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya*, s. 151.

⁵⁵ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, s. 51.

⁵⁶ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, s. 216.

bölgedeki devletler arasındaki ilişkiler ile doğal kaynakların dağılımını içeren bir kavram olduğu söylenebilir.⁵⁷ Bu çerçevede jeopolitiğin temel unsuru olan devletlerin coğrafi özelliklerinin nispeten değişmez ve değişmeyen nitelikte olması dolayısıyla, coğrafi taleplerin yüzyıllar boyunca aynı kalacağı ve diğerleri ile çatışma istemeyen mutlu devletlerin olduğu bir dünyaya ulaşamayacağından hareketle, bu coğrafi taleplerin anlaşmazlıklara temel teşkil etmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle, bir devletin coğrafyası, politikayı uygulayan insan tarafından göz ardı edilemez. Toprağa dayalı temel, geçmişte politikacılar tarafından uygulandığı gibi gelecekte de uygulanmaya devam edecektir. Bu nedenle ulusal politikanın belirlenmesinde, kalıcı olduğundan en temel faktör coğrafyadır. Devlet bakanları gelir gider, diktatörler bile ölür, ama bir devletin bulunduğu coğrafyanın özellikleri baki kalır. Bu çerçevede Spykman, “Rus Çarı I. Alexander, tüm Rusya’nın, basit bir Komünist Parti üyesi Stalin’e ve hatta eski bir KGB ajanı Putin’e, sadece gücünü değil, bitmeyen sıcak denizlere ulaşma mücadelesini de miras bırakmıştır denilebilir”⁵⁸ ifadesiyle, esasen Türkler ile Ruslar arasındaki en önemli jeopolitik rekabet noktalarından birine de işaret etmektedir.

Ayrıca Dugin, kurulacak Avrasya İmparatorluğu’nun merkezi olma rolünü biçtiği ve Avrasya’nın kuzey ve doğu bölgelerinden sorumlu olduğunu belirttiği Rus İmparatorluğu toprakları üzerinde yaşayan milletlerin çok-etnisiteli bir yapıya sahip olması nedeniyle merkez topraklarda yaşayan “Rus halkı”nın hiçbir zaman mono-etnik ve tek ırklı bir devlet olmayacağını⁵⁹ dile getirmektedir. Böylelikle Dugin de, kendisindeki önceki Avrasyacılar gibi,⁶⁰ pragmatik bakış

⁵⁷ Gareth Winrow, “Geopolitics and Energy Security in the Wider Black Sea Region”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt:7/Sayı: 2, 2007, s. 218. Ayrıntılı bilgi için bkz. Selim Kurt, *Geniş Karadeniz Bölgesindeki Çatışma Noktaları*, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 21.

⁵⁸ Nicholas J. Spykman, “Dış Politika ve Coğrafya, I-II”, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler* içinde (3-43), çev. Aşkın İnci Sökmen, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, 2013, s. 4.

⁵⁹ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, s. 28.

⁶⁰ Özellikle Klasik Avrasyacıardan Trubetskoi, Avrasya coğrafyasında Rus-Türk

açısıyla, bu coğrafyada Türklerin önemli bir yekûn teşkil etmesi nedeniyle, kurulacak bir devletin Rus-Türk etnisiteye dayanacağını kabul etmektedir. Ancak bu noktada gerek Türk dünyasında, gerekse Türkiye’de kuvvetli temellere sahip olan Pan-Türkizm akımlarının Avrasya İmparatorluğu’nun merkezi olarak gördüğü Rus İmparatorluğu’nun yerleşik olduğu ana sahayı hedef alması dolayısıyla Dugin, yine pragmatik şekilde, Türk tehdidine de dikkat çekmektedir.

Bu nedenle gerek sıcak denizlere çıkışın yolu üzerinde bulunan, gerekse akrabalık ilişkileri dolayısıyla Avrasya İmparatorluğu projesini başarısızlığa uğratma imkânına sahip olan Türkiye’nin mevcut coğrafyası değişmeden Türkiye ile Rusya arasındaki jeopolitik mücadelenin de bitmesi mümkün gözükmemektedir. Bu husus göz önünde bulundurulduğunda, her ne kadar *İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya* adlı kitabında konjonktürel yakınlaşma dolayısıyla düzeltmeye gitse de, Dugin’in *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım* adlı kitabında yer alan Türkiye’ye ilişkin görüşlerinin hâen geçerliliğini koruduğu ve gelecekte de korumaya devam edeceği söylenebilir.

Sonuç

Rus siyasal hayatında kriz dönemlerinde bir kurtarıcı olarak ön plana çıkan Avrasyacılık anlayışı, SSCB’nin yıkılma emareleri verdiği 1980’li yılların sonlarından itibaren yeniden önem kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde Yeni Avrasyacılık olarak adlandırılmaya başlanan söz konusu teorik perspektif, büyük ölçüde 1920’li yıllarda beliren Klasik Avrasyacılığın dönemin koşullarına göre yeniden yorumlanmasına dayanmaktadır. Bu çerçevede 1997 yılında kaleme

kardeşliğine dikkat çekmektedir. Trubetskoi sadece kültürel özellikler açısından değil, antropolojik-ırksal açıdan da, Rusya’nın Avrasyalı olduğunu, Avrupalı ya da Slav olmadığını iddia etmektedir. Türk kanının Ugro-Finn ve Slav kanı gibi Rusların damarlarına karıştığını belirterek, Rusların kardeşlerinin sadece Slavlar değil, Turanlılar olduğunun unutulduğunu gözlemlediğini de ifade etmektedir. Bkz. Mark Bassin, “Classical Eurasianism and The Geopolitics of Russian Identity”, http://cesran.org/Dosyalar/MAKALELER/MARK_BASSIN_CLASSICAL_EURASIANISM_AND_THE_GEOPOLITICS_OF_RUSSIAN_IDENTITY.pdf (Erişim Tarihi: 03.01.2019).

aldığı *Rus Jeopolitiği* adlı eserinde Yeni Avrasyacılığı sistematik bir düşünce yapısı haline getiren ve Rus politik seçkinleri ile yakın ilişkileri bulunan Aleksandr Dugin, tüm dünyada Avrasyacılık ile özdeşleştirilmeye başlanmıştır.

Dugin'in Avrasyacılık düşüncesi de büyük ölçüde Mackinder'den ödünç aldığı “kara” ile “deniz” güçleri arasındaki zıtlığa dayanmaktadır. Söz konusu zıtlığın günümüzde ABD-RF rekabetinde vücut bulduğunu iddia eden Dugin, bu mücadelede Rus tarafının ABD'ye üstünlük kurabilmesi için alt imparatorluklardan oluşan bir Avrasya İmparatorluğu'nun kurulmasının zaruretine işaret etmektedir. Bu imparatorluğun merkezde RF'nin liderliğinde Rus İmparatorluğu, Batı'da Almanya'nın liderliğinde Avrupa İmparatorluğu, Doğu'da Japonya'nın liderliğinde Pasifik İmparatorluğu, Güney'de ise İran'ın liderliğinde Orta Asya İmparatorluğu'ndan müteşekkil olduğunu ifade eden Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım* adıyla Türkçe'ye de çevrilen kitabında Avrasya projesi çerçevesinde özellikle merkez bölge ile güneydeki Orta Asya İmparatorluğu çerçevesinde Türkiye'ye bakışını da ortaya koymaktadır.

Rusya'nın ülke içindeki ekonomik problemlerin yanı sıra, Çeçen sorunu nedeniyle zor günler yaşadığı bir dönemde yazılan bu kitapta, Türkiye, Dugin'in Avrasya bloğunun topyekûn düşmanı olarak tanımladığı ABD'nin başını çektiği Atlantikçiler ile yakın ilişkilerinin bulunması ve merkez ile Orta Asya bölgesinde yerleşik önemli sayıdaki Türk entisiteyi Pan-Türkizm akımıyla RF'den koparma yönünde adımlar attığına ilişkin Rusya'da güçlü bir inanın bulunması gibi nedenler dolayısıyla düşman ülkelerden biri olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede, Dugin, hiçbir surette Türkiye'nin Kafkaslar ile Orta Asya bölgesine yönelik taleplerinin kabul edilmemesini ve Türkiye'nin güneye itilmesini önermektedir.

Ancak özellikle 2003 yılından itibaren Türkiye'nin genel olarak Batı Bloğu ile ilişkilerinin bozulması ve Kafkaslar ve Orta Asya bölgesine yönelik ilgisinin de önemli oranda azalması gibi nedenlerle Dugin, ilk kitabındaki görüşlerinin aksine, Türkiye'nin Avrasyacılık projesi çerçevesinde iş birliği yapılabilecek olan ülke olduğu yönünde açıklamalarda bulunmaya başlamıştır. Hatta *İnsanlığın Ön Cephesi*:

Avrasya adlı kitabında, bir önceki kitabındaki değerlendirmelerin tamamen dönemin koşulları çerçevesinde jeopolitik saiklerle yapılmış değerlendirmeler olduğunu, ancak şartların değişmesiyle Türkiye'ye yönelik görüşlerinin de değiştiğini açık şekilde ifade etmektedir.

Bununla birlikte, zaman içerisinde uluslararası politikada meydana gelen dalgalanmalar ülkelerin birbirlerine yönelik politikalarında dönemsel değişikliklere neden olsa da, Dugin'in de defaten belirttiği üzere, temelde yatan jeopolitik bakış açısında önemli bir değişiklik meydana gelmemektedir. Bu çerçevede Türkiye, günümüzdeki gibi, Batı ile olan ilişkileri sorunlu olduğu,⁶¹ Orta Asya bölgesine yönelik Pan-Türkizm temelli bir bakışa açısına sahip bulunmadığı ve daha çok Orta Doğu (Suriye olayında görüldüğü üzere) yönelimli politikalar takip ettiği sürece RF'ye yönelik bir tehlike arz etmeyeceğinden, Türkiye-RF ilişkileri de büyük ölçüde sorunsuz olacaktır. Ancak Türkiye'nin coğrafi konumu değişmediği (sıcak denizlere açılan yolun üzerinde bulunması) ve Orta Asya bölgesindeki önemli sayıdaki Türk etnisite de varlığını koruduğu sürece, iki ülke arasındaki ilişkiler jeopolitik yasalar çerçevesinde şekillenmeye devam edeceğinden Dugin'in temelde Türkiye'yi Avrasyacılık projesine yönelik bir tehdit olarak görmeyi sürdüreceği söylenebilir.

⁶¹ Dugin, Suriye'nin Duma'da kimyasal silah kullandığı iddiaları üzerine Nisan 2018'de ABD, Fransa ve İngiltere'nin Suriye'ye hava harekâtı düzenlemesi nedeniyle yaptığı açıklamada, "Türk Dışişleri Bakanlığı'nın saldırıyı alkışladığını, 15 Temmuz darbe girişimine ilham veren medya kuruluşlarının ülkede Rusya karşıtı propaganda kampanyası başlattığını ve Türkiye'nin yeniden Batı ile Rusya arasında tereddütte düşerek Esad'ın devrilmesini talep etmeye başladığını" ifade etmekte; "Türkiye'nin Atlantik kanadına doğru attığı geri adımın, ülkedeki yeni bir darbe tehlikesini artırdığını" söyleyerek, "Rusya'nın, Türkiye'nin Afrin'e girmesine izin verdiğini, ancak Ankara'nın bu son tavrının, aynı Rus jetinin düşürülmesi gibi büyük bir nankörlük örneği olduğunu ve neticede Türkiye'nin, hem Avrasya, hem Atlantik cephesinde büyük bir güven kaybına uğradığını" dile getirerek, "Türkiye'nin sergilediği Atlantikçi tutumun sonuçlarıyla kısa sürede yüzleşeceğini" ifade etmiştir. Görüldüğü üzere, Dugin, bu açıklamasıyla Türkiye'nin Batılı bir duruş sergilemesinin Rusya tarafından düşmanca karşılanacağını açık bir şekilde dile getirmiştir. Bkz. Aleksandr Dugin, "Dugin'in Suriye'ye Son Saldırı Analizi", *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/tr/article/duginin-suriyeye-son-saldiri-analizi> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

Summary

The Eurasianism, which can be traced back to the 17th century, is essentially a product of the intellectual search of the Russians during the period of crises. In this context, it has come to the forefront twice in Russian political life, firstly during the dissolution of Russian Tsarism in 1920s and secondly upon to signs of disintegration of USSR at the end of the 1980s. Although the version called as Classical Eurasianism, that emerged in the 1920s, did not have a guiding role in the Russian political life; it was generally accepted that the version, which appeared in the late of 1980s and called as the New Eurasianism, gained a field of application, especially after Putin came to power in 2000.

The new Eurasianism version is largely associated with Aleksandr Dugin because of the facts that he systematically presented the post-Soviet Eurasianism and that he has a guiding role in Russian political life due to his proximity to the Russian political elites. Dugin's understanding of Eurasianism, manifested in the form of adaptation of the classical Eurasianist ideas to the current conditions, is largely based on the ancient contrast between the "land" and "sea" civilizations, which he borrowed from Mackinder. Dugin, who pointed out that this opposition is now come into the existence in competition between the USA and the Russian Federation, has argued that the ultimate goal of Russian Federation is the complete elimination of the Atlantic Bloc led by the USA.

In order to achieve this goal, Dugin claims that a Eurasian Empire, consisting of several sub-empires with the Russian Empire in the center, should be established. According to him, the components of this Eurasian Empire were the Empire of Europe under the leadership of Germany in the West, the Pacific Empire under the leadership of Japan in the East, and the Central Asian Empire under the leadership of Iran in the South. Describing the enemy countries in the name of "scapegoat" in the context of each sub-empire, Dugin has pointed out that Turkey is a "scapegoat" of the region of Central Asia Empire in his book, which translated to Turkish with the name of *Russian Geopolitics: The Eurasianist Approach*. As a reason of this situation, Dugin has pointed out that Turkey described as member of Atlantic block has ability to disintegrate the Eurasian Empire by exerting Pan-Turkist

policies on the Turkish people located areas, which constitute the most of Eurasian Empire.

However, he has claimed that Turkey has moved away from Atlantic Block as of 2003, due to several reasons, such as its disagreement with the USA on the issue of invasion of Iraq, its breakdown with the EU related to Cyprus issue, and finally its abandonment of Pan-Turkism oriented policies towards Central Asian region which he regarded as a threat to interest of Russia. Therefore, Dugin has ceased to describe Turkey as an enemy, and even began to describe it as a partner country, which could be cooperate in the context of Eurasianism project.

Nevertheless, it could be said that there is the geopolitical rivalry, which is evolving in historical process, between Russia Federation and Turkey, just as Dugin's pointing to the inevitability of the struggle between the Russia and the USA rooted in the geopolitical opposition between "land" and "sea" forces, which sat on the basis of Eurasianism principles of him. It could be said that this contrast has mostly originated both Turkey's proximity to Caucasus and Middle Asia regions, which were settled heavily by Turkish communities, and Turkey's position on Russia's exit way to the "hot waters", which is the most important goal of Russians in historical process. At this point, in addition to its drifting away from the Atlantic Block led by the USA, which was described as the most important enemy by Dugin, Turkey has also given up its Pan-Turkist policies towards Middle Asia region, which was described as central area of Eurasian Empire. These changes have cyclically carried Turkey to the "friend" position in the view of Dugin. However, if it takes steps contrary to the above-mentioned issues, this time, Turkey will be described as the "enemy" once again. Therefore, it could be said that the background of Dugin's negative assessments of Turkey depends on the geopolitical realities, which is based on Turkey-Russia Federation relations, and these geopolitical realities is not possible to change, since the geographies of these two countries cannot change. Therefore, it could be claimed that Dugin's negative assessments on Turkey are not changed and they are still valid.

Kaynakça
Kitaplar

- AKGÜL, Fatih, *Rusya ve Türkiye'de Avrasyacılık 1. Baskı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- ÇEÇEN, Anıl, *Türkiye ve Avrasya 2. Baskı*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2015.
- DUGİN, Aleksandr, *İnsanlığın Öncephesi Avrasya 2. Baskı*, (çev. Erdem Ergen), Kaynak Yayınları, Ankara, 2017.
- DUGİN, Aleksandr, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım 9. Baskı*, (çev. Vügar İmanov), Küre Yayınları, İstanbul, 2014.
- ERDEM, Demirhan Fahri, *Dünya'da ve Türkiye'de Avrasya ve Avrasyacılık: Algılamalar Yaklaşımlar ve Stratejiler*, Barış Kitap, Ankara, 2016.
- İSMAYİLOV, Meşdi, *Avrasyacılık: Mukayeseli Bir Okuma Türkiye ve Rusya Örneği*, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2011.
- İŞYAR, Ömer Göksel, *Avrasya ve Avrasyacılık 2. Baskı*, Dora Yayınları, Bursa, 2013.
- KURT, Selim, *Geniş Karadeniz Bölgesindeki Çatışma Noktaları*, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2017.

Makaleler ve Kitap Bölümleri

- DUNLOP, John B., "Aleksandr Dugin's "Neo-Eurasian" Textbook and Dmitrii Trenin's Ambivalent Response", *Harvard Ukrainian Studies*, Cilt: 25/Sayı: 1/2, 2001.
- EROL, Mehmet Seyfettin, "Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Avrasyacılık Tartışmaları", İhsan Çomak, (ed.), *Rusya Stratejik Araştırmaları – 1* içinde (119-151), Tasam Yayınları, İstanbul, 2006.
- GAZİGİL, Orhan, "Rusya'da Avrasyacılık Düşüncesi ve Yeni Alternatif Arayışları", İhsan Çomak (ed.), *Rusya Stratejik Araştırmaları-1* içinde (101-119), Tasam Yayınları, İstanbul, 2006.
- PRYCE, Paul, "Putin's Third Term: The Triumph of Eurasianism?", *Romanian Journal of European Affairs*, Cilt: 13/Sayı: 1, 2013.
- SHLAPENTOKH, Dmitry V., "Eurasianism: Past and Present", *Communist and Post-Communist Studies*, Cilt: 30/Sayı: 2, 1997.
- SHLAPENTOKH, Dmitry V., "A Window on the Minds of the Russian Elite or an Intellectual Ploy?", *Studies in East European Thought*, Cilt: 59/Sayı: 3, 2007.
- SPYKMAN, Nicholas J., "Dış Politika ve Coğrafya, I-II", *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler* içinde (3-43), çev. Aşkın İnci Sökmen, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, 2013.
- WEHRSCUTZ, Christian F., "Rus Fikriyatının Parçası Olarak Avrasyacılık", Erol Göka ve Murat Yılmaz, (der.), *Uygarlığın Yeni Yolu Avrasya*, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- WINROW, Gareth, "Geopolitics and Energy Security in the Wider Black Sea Region", *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt: 7/Sayı: 2, 2007.

İnternet Kaynakları

- BASSİN, Mark, "Classical Eurasianism and The Geopolitics of Russian Identity", http://cesran.org/Dosyalar/MAKALELER/MARK_BASSIN_CLASSICAL_EURASIANISM_AND_THE_GEOPOLITICS_OF_RUSSIAN_IDENTITY.pdf (Erişim Tarihi: 03.01.2019).

DUGİN, Alexander, “15 Temmuz’da Kahraman Lider ve Kahraman Türk Halkı Kazandı”, *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/tr/article/15-temmuzda-kahraman-lider-ve-kahraman-turk-halki-kazandi> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

DUGİN, Alexander, “15 Temmuz’u CIA’ci Güçler Gerçekleştirdi”, *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/tr/article/15-temmuzu-ciaci-gucler-gerceklestirdi> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

DUGİN, Aleksandr, “Dugin’in Suriye’ye Son Saldırı Analizi”, *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/tr/article/duginin-suriyeye-son-saldiri-analizi> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

DUGİN, Alexander, “Erdogan Must Change His Geopolitical Orientation”, *Katehon*, <https://katehon.com/article/erdogan-must-change-his-geopolitical-orientation> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

DUGİN, Alexander, “Halford Mackinder: The Geographical Pivot Of History”, *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/en/article/halford-mackinder-geographical-pivot-history> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

DUGİN, Alexander, “Kurdistan and the Greater Middle East”, *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/en/article/kurdistan-and-greater-middle-east> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

DUGİN, Alexander, “Multipolarity–The Definition and the Differentiation Between its Meanings”, *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/en/1290-multipolarity-the-definition-and-the-differentiation-between-its-meanings.html> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

DUGİN, Alexander, “Paradigm of the End”, *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/en/article/paradigm-end> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

DUGİN, Alexander, “Russia Continues The Byzantine Traditions”, *Katehon*, <https://katehon.com/directives/russia-continues-byzantine-traditions> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

DUGİN, Alexander, “Russian Easter”, *Katehon*, <https://katehon.com/article/russian-easter> (Erişim Tarihi: 19.07.2019).

DUGİN, Alexander, “Sixth Column”, *Katehon*, <https://www.geopolitica.ru/en/1318-sixth-column.html> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

DUGİN, Alexander, “The West and its Challenge. Part II”, *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/en/1118-the-west-and-its-challenge-part-ii.html> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

DUGİN, Alexander, “Towards a Multipolar Geopolitics (More On Distributed Heartland Concept)”, *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/en/article/towards-multipolar-geopolitics-more-distributed-heartland-concept> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

DUGİN, Alexander, “Turan: The Key to Understanding The Russian Logos”, *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/en/article/turan-key-understanding-russian-logos> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

DUGİN, Alexander, “We are the Church of the End Times”, *Geopolitica*, <https://www.geopolitica.ru/en/article/we-are-church-end-times> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

Dugin'in Avrasyacılık Anlayışında Türkiye'nin Yeri

MENGÜÇ, Dora, “Rus siyaset bilimci Dugin: ABD yönetimi içinde görüş ayrılığı olmasına rağmen 15 Temmuz'un ardında CIA vardı”, *Independent Türkçe*, <https://www.independentturkish.com/node/51546/haber/rus-siyaset-bilimci-dugin-abd-y%C3%B6netimi-i%C3%A7inde-g%C3%B6r%C3%BC%C5%9F-ayr%C4%B1%C4%B1%C4%9F-olmas%C4%B1na-ra%C4%9Fmen-15> (Erişim Tarihi: 29.07.2019).

Kafkassam, “Aleksandır Dugin Gerçekten Putin'in Danışmanı mıdır?”, <http://www.kafkassam.com/aleksandır-dugin-gerçekten-putinin-danışmanı-midir.html> (Erişim Tarihi: 08.10.2017).

Türk Dil Kurumu, “Büyük Türkçe Sözlük”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c31070ddeac20.09074203 (Erişim Tarihi: 28.12.2018).

467

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 15

Sayı: 31